

TÜRK'ÇE BEBEKLER

**Türkiye'de Folklorik Bebek
Üzerine Bir İnceleme ve Uygulama**

Nagihan ÇETİN

Paradigma Akademi

TÜRK'ÇE BEBEKLER
Türkiye'de Folklorik Bebek Üzerine Bir İnceleme ve
Uygulama

Nagihan ÇETİN

Editör
Dr. Harun AKÇAM

ISBN: 978-625-6822-15-3

Paradigma Akademi Yayınları
Sertifika No: 69606

Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım
Fetvane Sokak No: 29/A
ÇANAKKALE
e-mail: fahrigoker@gmail.com

Yayın Sorumlusu
Nevin SUR

Tasarım&Kapak
Himmet AKSOY

Matbaa
Meydan Baskı Fotokopi
Sertifika No: 70835

Kitaptaki bilgilerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu Kitap T.C. Kültür Bakanlığında alınan bandrol ve
ISBN ile satılmaktadır. Bandrolsüz kitap almayınız.

Ağustos 2023
Paradigma Akademi

Nagihan ÇETİN

1986 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda başladığı yüksek lisans eğitimini 2011 yılında Prof. Dr. Türker Eroğlu danışmanlığında hazırladığı teziyle bitirdi. Beş yıl Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalıştı. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda başladığı doktora eğitimini 2018 yılında Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz danışmanlığında hazırladığı teziyle tamamladı. 2019 yılında Antalya AKEV Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne Doktor Öğretim Üyesi olarak atandı. 2022 yılında doçent ünvanını aldı ve Antalya Belek Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne Türk Halk Bilimi alanında Doçent Doktor olarak atandı. Çetin'in halkbilimi, medya, iletişim, çocuk oyun ve oyuncakları alanlarında kitapları, kitap bölümleri, makaleleri ve ulusal/uluslararası toplantılarda sunulmuş tebliğleri ile jüri ulusal/uluslararası sergilerde sergilenmiş eserleri bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	v
Ön Söz	ix
GİRİŞ.....	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.1. Folklorik Bebekler Üzerine Türkiye’deki Akademik Nitelik Taşıyan Yayınlar Hakkında.....	4
1.1.1. Çalışmaların Kendisindeki Sorunlar:	4
1.1.1.1. İsimlendirme	4
1.1.1.2. Yöntem ve Bakış Açısı	7
1.1.1.3. Hedefler ve Öneriler	11
1.1.2. Çalışmalarda Dile Getirilen Sorunlar.....	12
1.1.2.1. Folklorik Bebeklere Rağbetin Azalması	12
1.1.2.2. Kurumsal Desteklerin Yetersizliği.....	12
1.2. Kavram, Kapsam ve Sınıflandırma Önerisi.....	15
2. FOLKLORİK BEBEK ÇEŞİTLERİ.....	17
2.1. Ağırlıklı Olarak Kullanılan Malzemeye Göre Folklorik Bebekler	17
2.1.1. Ağaç Bebek	17
2.1.2. Alçı Bebek	20
2.1.3. Bez Bebek	20

2.1.4. Çamur Bebek.....	25
2.1.5. Hamur Bebek	26
2.1.6. İp (Örgü) Bebek	27
2.1.7. Kâğıt Bebek	30
2.1.8. Keçe Bebek	32
2.1.9. Kitre Bebek	34
2.1.10. Mısır Bebek.....	36
2.1.11. Plastik Bebek.....	37
2.1.12. Porselen Bebek.....	38
2.1.13. Su Kabağı Bebek.....	40
2.1.14. Taş Bebek.....	41
2.2. Yapılışına Göre Folklorik Bebekler.....	42
2.2.1. El Yapımı Folklorik Bebek	42
2.2.2. Fabrikasyon Folklorik Bebek.....	43
2.2.3. Karma Folklorik Bebek.....	46
2.3. Coğrafi İşaretlemeyle Göre Folklorik Bebekler	47
2.3.1. Damal Bebeği.....	49
2.3.2. Nüzhetiye / Döşeme Bebeği.....	52
2.3.3. Soğanlı Bez Bebekleri.....	53
2.3.4. Yenihan Bebekleri.....	54
3. FOLKLORİK BEBEKLERİN İŞLEVLERİ	57
3.1. Büyü	57
3.2. Çocuk İçin Oyuncak	58
3.2.1. Eğlenme ve Kaliteli Zaman Geçirme	60
3.2.2. Yalnızlık hissinden kurtulma	62
3.2.3. Paylaşma	62
3.2.4. Farklılıklara Saygı Duyma	62

3.2.5. Davranış Yansıtma	65
3.2.6. Kültür Aktarımı ve Cinsiyet Rollerinin Öğrenimi.....	66
3.3. Propaganda ve Kültürel Diplomasi.....	67
3.4. Nostalji	70
3.5. Ekonomi	71
3.6. Aidiyet ve Kimlik	72
4. AMİGURUMİ TEKNİĞİ İLE FOLKLORİK BEBEK TASARIMLARI.....	73
4.1. Folklorik Bebek Tasarımları.....	73
4.1.1. Dede Korkut.....	74
4.1.2. Umay Ana	76
4.1.3. Şaman.....	78
4.1.4. Ayaz Ata	80
4.1.5. Şahmeran.....	82
4.1.6. Semazen	84
4.1.7. Semah.....	86
4.1.8. Pir Sultan Abdal	88
4.1.9. Kaygusuz Abdal	90
4.1.10. Bekri Mustafa.....	92
4.1.11. Keloğlan ile Cankız.....	94
4.1.12. Hacivat ile Karagöz.....	96
4.1.13. Mecnun	98
4.1.14. Meddah	100
4.1.15. Naim Süleymanoğlu.....	102
4.1.16. Seyit Onbaşı	104
4.1.17. Kafkas Ekibi.....	106
SONUÇ.....	109
Kaynaklar.....	111

Ön Söz

İnsanın kendisini ve ötekini taklit etme çabasının ürünü olan folklorik bebeklerin olmadığı bir kültür var mıdır bilmiyoruz ama bu bebeklerin Türk kültüründeki yeri ve öneminin tartışılmaz büyüklükte olduğu aşikâr. Türk kültüründe alan yazın incelendiğinde folklorik bebek kavramına ve nelerin folklorik bebek olduğuna çok da odaklanılmadığı, çoğunlukla derlemeler yoluyla elde edilen bebeklere ya da bir teknik ile yapılan bir yöreye ait olduğu belirtilen bebeklere odaklanıldığı görülmüştür.

Bu çalışmanın giriş bölümünde konu ana hatları ile ortaya koyulurken birinci bölümde konunun kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Mevcut çalışmalarda folklorik giysili bebek, el yapımı bebek, yapma bebek, yöresel bebek, folklorik bebek, geleneksel bebek gibi isimlerle anılan bebeklerin tamamının folklorik bebek olarak isimlendirilebileceği iddia edilmiş ve bunun gerekçeleri açıklanmıştır.

İkinci bölüm folklorik bebek çeşitlerine ayrılmıştır. Bu bölümde bebekler yapımlarında ağırlıklı olarak kullanılan malzemeye göre, yapılışlarına göre ve coğrafi olarak bir yöreye ait oluşlarına göre sınıflandırılmıştır. Bölümde kimi başlıkların diğerlerine göre daha ayrıntılı ya da kısıtlı oluşunun sebebi yapılan araştırmalarda elde edilen veriler ve söz konusu başlığın kapsamıdır. Bölümde folklorik bebeklerin sadece el yapımı bebekler olmadığı, fabrikasyon bebeklerin

de kültürel özellikler taşımasıyla folklorik bebek olarak kabul edilebileceği görüşü ileri sürülmüştür.

İnsan üretimi hiçbir şey işlevsiz olmadığı gibi folklorik bebekler de birçok işleve sahiptir ve çalışmanın üçüncü bölümü bu bebeklerin işlevlerine ayrılmıştır. Folklorik bebeklerin işlevleri büyü, çocuk için oyuncak, propaganda ve kültürel diplomasi, nostalji, ekonomi, aidiyet ve kimlik başlıkları altında incelenmiştir.

Çalışmanın teorik kısımlarında görülmüştür ki folklorik bebek denildiğinde genellikle bir yöreye ait giyim kuşam ve süslenmeyi ya da geleneksel meslekler olarak bilinen şerbetçilik, simitçilik gibi meslekleri yansıtan bebekler yapılmış ve bu bebekler çeşitli çalışmalarda incelenmiştir. Halbuki kültür geleneksel giyim kuşam ve süslenme ile geleneksel mesleklerden çok daha fazlası olduğu gibi folklorik bebekler de bunlardan çok daha ötesini yansıtabilir. Bu düşünceden hareketle 2014 yılında İstanbul Üniversitesi'nde doktora öğrencisi iken başladığım amigurumi kursunda öğrendiğim örgü bebek yapma tekniği ile Türk kültürünün masaldan efsaneye, fıkradan orta oyununa, mitolojiden halk inanç ve inanışlarına kadar birçok alanından seçtiğim karakterlerin örgü bebek tasarımlarına yer verdiğim bölüm dördüncü bölümü oluşturmaktadır. Çalışmaya adını veren Türk'çe Bebekler de bu bölümde yer alan koleksiyonun adıdır ve Türk'e ait bebekler anlamını taşımaktadır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise çalışma boyunca elde edilen neticelerle sonraki çalışmalar için önerilere yer verilmiştir.

Çalışmada kullanılan görsellerin büyük bir çoğunluğu kendi yaptığım ya da şahsi arşivimde yer alan bebeklere ait olsa da doğrulanabilirlik ve ulaşılabilirlik açısından kullanılan görseller bir sosyal medya hesabına yüklenerek yine kaynakça kısmında künye olarak gösterilmiştir.

Her ne kadar bu bireysel bir çalışma olarak görülse de aslında doğrudan ya da dolaylı olarak birçok kişinin emeği ile oluşturulmuştur. Her birine ayrı ayrı teşekkürlerimle.

Doç. Dr. Nagihan ÇETİN

GİRİŞ

Yapıldıkları yer, yapım teknikleri, yapımlarında kullanılan malzemeler ve kendilerinden beklenen işlevler açılarından çeşitlilik gösteren; folklorik giysili bebek, el yapımı bebek, yapma bebek, yöresel bebek, folklorik bebek, geleneksel bebek gibi birçok isim verilen bebekler, pek çok kültürde oldukça geniş bir yere sahiptir. Rusya'nın Matruşkaları, Japonya'nın Kokeshi Bebekleri, İspanya'nın Flamenko Bebekleri dünyadaki folklorik bebek türlerinden bir kaçıdır. Türkiye'de ise hali hazırda sayısını bilmediğimiz kadar folklorik bebek çeşidi varken Damal Bebekleri, Keles Bebekeerli, Besi Bebek, Soğanlı Bez Bebekleri, Nüzhetiye Bebekleri, Yenihan Bebekleri, Lavanta Bebeği bunlardan sadece birkaçıdır.

Türkiye'de alan yazında folklorik bebekler üzerine kitap, tez, makale ve bildiriler olsa da bebeklerdeki çeşitliliğe kıyasla yapılan çalışmaların oldukça az ve yetersiz olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmaların çoğunluğu ya literatür bilgisinin tekrarı ya da belli bir yörede yapılan bebeğin tanıtılması şeklindedir. Teori ile pratiğin bir arada sunulduğu, çalışmayı gerçekleştirenin aynı zamanda kimi bebek türlerinin üreticisi olduğu örnek yok denecek kadar azdır.

Bu çalışmada, ulaşılabildiği kadarıyla mevcut literatürü değerlendirilerek folklorik bebek kavramının kapsam ve niteliklerini belirlemek, folklorik bebekleri yapılışına, ağırlıklı olarak yapımlarında kullanılan malzemeye ve coğrafi işaret tesciline göre tasnif etmeye çalışmak amaçlanmıştır. Söz konusu bebeklerin işlevleri yanı sıra bu bebeklerin kültürün sadece giyim, kuşam ve süslenme alanını yansıtmayla sınırlı olmaması gerektiği, kültürün maddi boyutu yanında sözel ve inanç-inanış boyutlarının da folklorik bebeklerle görünür kılınabileceği fikri ileri sürülerek gerekçeleriyle açıklanmıştır. Teoride sunulan bu görüş dördüncü bölümde çalışmanın yazarı tarafından yapılan tasarımlarla somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Taklit, insanın hem öğrenme hem de üretme becerilerinin temelinde yer almaktadır. Tabiattaki sesleri taklit eden insan yansıma kelimeleri oluşturmuş, Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle kuşları taklit eden insan, cesedi nasıl ortadan kaldırması gerektiğini öğrenmiş; büyüklerini taklit eden insan kendi biyolojik ihtiyaçlarını karşılayarak psikososyal gelişimini biçimlendirmiştir. İnsanoğlu, tarihin bilinen en eski dönemlerinden itibaren kendi fiziksel bütünlüğünü de taklit etmeye çalışmıştır. Kimi zaman tapınma kimi zaman korunma kimi zaman da eğlenme amaçlı yapılan bu taklitler insanın fiziksel olarak küçültülmüş hali olarak ifade edilebilecek bebekleri ortaya çıkarmıştır. Çeşitli malzemelerden farklı amaçlarla yapılan bu bebeklere değişik zaman ve coğrafyalarda put, heykel, heykelcik, biblo, kukla, yöresel bebek, maskot, yöresel oyuncak bebek, el yapımı bebek, yapma bebek, folklorik giysili bebek, sanatsal bebek, karakter bebek, koleksiyon bebek, belgesel bebek gibi isimler verilmiştir.

Çalışmanın bu bölümü söz konusu bebeklerden folklorik bebeklere ilişkin yapılmış olan akademik nitelik taşıyan çalışmaların belirlenmiş amaçlar çerçevesinde incelenmesine ayrılmıştır. Bu incelemeden hareketle yöresel bir bebek aynı zamanda folklorik bebek midir, folklorik giysili bebek el yapımı mı olmalıdır gibi birçok soruya cevap aranarak bir öneri sunulacaktır.

1.1. Folklorik Bebekler Üzerine Türkiye’deki Akademik Nitelik Taşıyan Yayınlar Hakkında

Türkiye’de folklorik bebekler üzerine yapılmış çalışmalar alan yazına değerli katkılar sunmakla beraber hem çalışmanın kendisinde yer alan hem de çalışmalarda dile getirilen birtakım sorunları da barındırmaktadırlar. Popüler yayından ziyade akademik nitelik taşıyan çalışmalarda yer alan bu sorunları şu şekilde gruplandırmak ve ilgili çalışmaları buradan hareketle değerlendirmek mümkündür:

Çalışmaların Kendisindeki Sorunlar:

- İsimlendirme,
- Yöntem ve Bakış Açısı,
- Hedefler ve Öneriler.

Çalışmalarda Dile Getirilen Sorunlar:

- Folklorik Bebeklere Rağbetin Azalması,
- Kurumsal Desteklerin Yetersizliği.

1.1.1. Çalışmaların Kendisindeki Sorunlar:

1.1.1.1. İsimlendirme

Türkiye’de folklorik bebekler üzerine akademik nitelik taşıyan çalışmalar çoğunlukla sanat ve tasarım, halkbilimi, eğitim bilimleri, el sanatları alanlarında çalışan araştırmacılarca yapılmıştır. Bu çalışmalarda yöresel bebek, el yapımı bebek, yapma bebek, folklorik giysili bebek ve folklorik bebek gibi birçok kelimenin tercih edildiğini; çoğu zaman bu kelimelerin birbirinin yerine kullanıldığını ve hangisinin neden tercih edildiğinin belirtilmediğini söylemek mümkündür. Tüm bu isimlendirmeler bir zenginlik olmakla birlikte bir karmaşayı da beraberinde getirmektedir. Bu

karmaşanın tespit edilebilen gerekçeleri üç başlık altında toplanabilir:

a. Çalışmaların çoğunluğu teoriden ziyade pratiği merkeze almaktadır. İncelenen çalışmaların önemli bir kısmında bir yörede yaygın olarak yapılan bebeğin, bir tekniğin ya da bir malzeme ile yapılan bebeklerin tanıtımı amaçlanmış ve kuramsal çerçeve göz ardı edilmiştir. H. Nurgül Begiç'in "*Kadın Girişimciliğinde Alternatif Bir Üretim: Geleneksel Giysili Keles Yöresi Yapma Bebekleri*" (2015), Nagihan Çetin'in "*Kültür Aktarım Aracı Olarak Amigurumi: Japon, Rus ve Türk Kültüründen Örneklerle*" (2018), Semra Kılıç Karatay'ın "*Aksaray İlinde Yeni Bir El Sanatı "Yumurta Bebek Yapımı"*" (2019) isimli çalışmaları bu kapsamda yer alan çalışmalara örnektir.

b. Çalışmayı yapan kişi hangi ismi neden tercih ettiğini çalışmasında belirtmemiştir. Söz konusu çalışmalarda isimler sebebi belirtilmeden birbirinin yerine kullanılmıştır. Alan yazındaki birçok çalışma bu eksikliği barındırmaktadır. Bir araştırmacının üç farklı çalışmasında aynı bebekler için üç farklı isim kullandığı görülmüştür. H. Nurgül Begiç'in 2015 yılında yayımlanan makalesinin adı "*Kadın Girişimciliğinde Alternatif Bir Üretim: Geleneksel Giysili Keles Yöresi Yapma Bebekleri*", 2016 yılında yayınlanan makalesinin adı "*Türk Kültüründe Geleneksel Bez Bebekler*" ve 2021 yılında yayınlanan makalesinin adı ise "*Geleneksel El Yapımı Anadolu Bebekleri*"dir. Fakat makalelerin hiçbirinde isim tercihinin sebebine ilişkin bir açıklama yoktur.

Filiz Güven'in "*Oyuncağın Endüstrileşmesi Sürecinde Kimlik ve Aidiyetin Sürdürülebilirlik Simgesi Olarak "Damal Bebeği"*" (2018) isimle yayınlanan bildirisi bu kapsamın dışında kavramsal tartışmaya da yer veren bir çalışma olarak dikkat çekmektedir. Bildiride oyuncak ve oyuncağın işlevleri ile başlayan giriş bölümü Ardahan Damal'da ilk olarak Fidan

Atmaca tarafından yapıldığı bilinen daha sonra kurumlar bazında sahiplenilen, Alevi Türkmen kültürünü yansıtan el yapımı bir giyimin fabrikasyon bebeklere giydirilmesiyle yapılan Damal Bebekleri ile devam etmiştir. Sonuç bölümünde Güven bu bebeklerin aidiyet ve kimlik bağlamında işlevler yüklediğini belirtmektedir. Güven çalışmasında,

"Dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri oyuncak bebek ve folklorik bebek arasında varoluş tavrı bakımından net farklılıklar bulunmaktadır. Biri geleneğin temsilcisiyken öteki genel kabuller çerçevesinde gelişmiş moda kültürünün temsilcisidir... Damal Bebeği bir folklorik bebek olması nedeniyle oyun ve oyuncak kültürüne katkı sağlayamamaktadır" (Güven, 2018: 663),

diyerek folklorik bebek ile oyuncak bebek ayırımına vurgu yapmış ve Damal Bebeklerini folklorik bebek olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir.

c. Çalışmalarda alıntılar çoğunlukla dolaylı değil doğrudan yapılmıştır. Doğrudan alıntılarda değişiklik yapılamaması bir çalışmada bir bebek için birçok ismin kullanımına sebep olmuştur. Örneğin, Neval Sakin’in “*Yerel Bir Kültür Ürünü Örneği: Soğanlı Bebekleri*” isimli 2010 yılında yayınlanan makalesinin giriş bölümünde yer verilen alıntılarda otantik bez bebekler, folklorik bebekler, el yapımı bebekler, folklorik kıyafetli yapma bebekler (Sakin, 2010: 179-180) kavramları geçmesine rağmen araştırmacının kendi çalışmasında hangi kavramı tercih ettiği açıklanmamıştır. Aynı araştırmacı 2016 yılında yayınlanan “*Türkiye’de Geleneksel Kıyafetlerin Yaşatılmasında ‘Folklorik Yapma Bebekler*” isimli çalışmasında ise folklorik yapma bebekler ismini kullanmıştır.

Eşya ismi ile vardır ve bilim, her ne kadar sosyal bilimler kısmen yoruma açıksa da, netlik ister. Bilimin sistematize

etme mantığında da isimlendirmeler önem taşır. Bir isim söylendiğinde, sanatsal bir kullanım ya da söz sanatlarına dayalı özel bir anlatım yoksa herkesin ondan az ya da çok aynı anlamı çıkarması beklenir. Yapılan incelemede folklorik bebek, folklorik giysili/kıyafetli bebek, yapma bebek, geleneksel bebek, otantik bez bebek, geleneksel el yapımı Anadolu Bebeği, geleneksel giysili ... yöresi yapma bebeği, geleneksel bez bebek gibi isimlendirmelerin kavram karmaşasına sebep olmaktan öte bir işlev görmediği sonucuna varılmıştır. Çünkü bu kadar ismin net ayrımları yoktur, aynı zamanda hepsi birbiri ile aynı da değildir. Bizce bu isimlerden en kapsayıcı ve doğru olanı folklorik bebektir. Folklorik bebekler, kültürel özellikler taşıyan bebeklerdir ve söz konusu çalışmalarda da bu bebeklere yer verilmiştir.

1.1.1.2. Yöntem ve Bakış Açısı

Yapılan çalışmaların çoğunluğu uygulayıcı olmayan araştırmacılarca etik yaklaşım ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar alanyazından ve sahada folklorik bebek yapan kişilerle görüşerek elde ettikleri bilgiler üzerine çalışmalarını yapılandırmışlardır. Bu şekilde elde edilen veriler gerekli olmakla birlikte eksiktir. Folklorik bebekleri yapanlar çoğunlukla yetişkinler iken bu bebekler oyuncak olarak işlev gördüğünde oynayanlar çocuklardır. Bebekler turistik amaçlı eşya olarak değerlendirildiğinde bunları alan çoğunlukla yetişkin olan turistlerdir. Satışa sunulduğunda satan ve müşteri ilişkisi doğmaktadır. Alanyazında folklorik bebekleri üreticilerle görüşmeler neticesinde biçimlendirilmiş çalışmalar mevcutken, bu bebekleri alan, satan, oynayan ya da tanıtanlarla görüşülerek yapılmış çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu çalışmaların yokluğu ya da azlığı aşağıda tartışılacak olan kimi yanlış çıkarımlara ulaşılmasına yol açmıştır.

Ayrıca birçok çalışmada bebeklerin geleneğin, geleneksel kültürün devam ettirilmesinin bir aracı olarak görüldüğü, aynı zamanda turistik hediyelik eşya olarak biçimlendirildiği ve kültürün giyim kuşam süslenme ile geleneksel meslekler yönüne ağırlık verildiği ifade edilmiştir. Bu bebeklerdeki değişim veya dönüşümler birer bozulma olarak nitelendirilmiş ve bebekler üzerinden geleneğin/kültürün korunması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Korumacı bakış açısının ağırlığı yaşamla birlikte kültürde de var olan ve bu var oluşun normali oluşturduğu değişim ve dönüşümün kimi zaman göz ardı edildiği yorumları ve beklentileri ortaya çıkarmıştır.

Bizce folklorik bebeklere bakış açısı söz konusu bebeklerdeki değişim ve dönüşümü bozulma olarak görüp ötelemektense kültürün değişim ve dönüşüm özelliğinin farkında olarak bu bebekleri bugün ve gelecek için de anlamlı kılacak işlevler yükleyerek varlıklarını sürdürebilir hale getirmek olmalıdır. Folklorik bebeklere yeni işlevler, anlamlar yüklenmesi bir bozulma değil gelişme olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca folklorik bebeğin sadece bir yörenin giyim kuşam ve süslenme kültürü ile geleneksel meslekler adı verilen simitçilik, şerbetçilik, kunduracılık gibi meslek ustalarını yansıtan bebekler olduğu/olması gerektiği yönündeki bakış açısının da değiştirilmesi gerekmektedir. Nasıl ki kültürün giyim kuşam süslenme ya da meslek ustaları folklorik bebeklerle görünür kılınıbiliyorsa kültürün efsane, destan, masal, inanç ve inanış gibi boyutları da folklorik bebeklerle görünür kılınabilir. Bu konuda Eskişehir'de çalışmalarını sürdüren Arzu Özer tarafından tasarlanarak üretilen Üzerlik Teyze iyi bir örnektir. Türk kültüründe üzerlik halk arasında birçok hastalığın tedavisinde kullanılan, nazarı önlediğine inanılan, bolluk ve bereket simgesi olan, bu özellikleri ile sözlü ve yazılı edebiyatta kendisine yer bulan bir bitkidir (Emeksiz, 1998: 232-233). Arzu Özer tarafından geleneksel giyim kuşamı yansıtır biçimde tasarlanan bir bebeğin eline bu

bitki verilerek yapılan tasarım “Üzerlik Teyze” adıyla tescillenmiştir. Bebek piyasaya “Nazara karşı korur, evinize bolluk bereket verir.” şeklinde bir söylemle sunulmuştur. Böylelikle kültürün bir parçası olan üzerlik ve ona yüklenen işlevler bir folklorik bebek tasarımıyla güncellenmiş, bu kültürel bilginin yayılımı arttırılmıştır.

Görsel 1: Arzu Özer tarafından yapılan Üzerlik Teyze

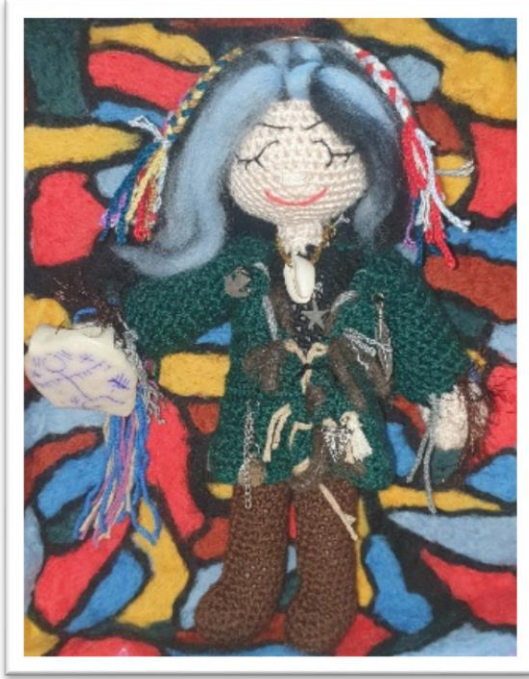
Bu çalışma kapsamında da bir örgü tekniği olan amigurumi ile yapılan, üst başlık olarak “Türk’çe Bebekler” adı verilen folklorik bebekler aracılığıyla kültürün destan, efsane, inanç, inanış, mitoloji gibi farklı alanlarını somutlaştırma amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Şaman, Şahmeran, Ayaz Ata, Dede Korkut, Pir Sultan Abdal, Meddah gibi birçok karakter tasarlanmıştır.

Görsel 2: Şahmeran

Görsel 3: Dede Korkut

Görsel 4: Şaman

1.1.1.3. Hedefler ve Öneriler

Akademik değer taşıyan bir çalışmada sonuç bölümünde çalışmanın ortaya koyulan amaca hizmet edip etmediği, eksikleri, katkıları ortaya koyularak kimi önerilerde bulunulması kaçınılmazdır. Gereklilik kipiyle vurgulanan bu öneriler çoğu zaman yapılan çalışmanın kapsamını, amacını ve sonucunu aşmakta, çalışmadan ziyade çalışmayı gerçekleştirenin genel görüşleri ve önerileri haline dönüşmektedir. Daha ötesi bahse konu önerilerin yapılabilirliği çok da mümkün olmayabilmektedir ya da kurumsal desteklerin yetersizliği başlığında tartışılacağı üzere birçok çalışmada dile getirilen kurumsallaşma, kurumsal destek sağlanması şayet bilinçli bir şekilde yapılmazsa

istendik sonuçlara ulaşmaktan ziyade olumsuz neticelere sebebiyet verebilmektedir.

1.1.2. Çalışmalarda Dile Getirilen Sorunlar

1.1.2.1. Folklorik Bebeklere Rağbetin Azalması

Arz-talep ilişkisinin etkin olduğu alanlarda talebin azalması arzı da düşüren ve arza dayalı birçok mekanizmayı zora sokan bir gerçekliktir. Folklorik bebekler üzerine yapılan birçok çalışmada bu bebeklere rağbetin zaman içerisinde gittikçe azaldığına ve bunun kültürün devamlılığını olumsuz etkilediğine yönelik görüşler bildirilirken bu azalışın gerekçeleri üzerinde çok da durulmamıştır.

Ekonomide bir ürüne rağbeti etkileyen birçok gerekçe vardır. Ürünün ihtiyaca hitap etmesi, işlevleri, fiyatı, ulaşılabilirliği, hammaddesi, reklamı, döneme uygunluğu bu gerekçelerden birkaçıdır. Bu gerekçelere odaklanılmadan sonuca varmak, rağbetin az olduğunu, artması gerektiğini belirtmek, kurumsal destek istemek bir çözüm sunmamaktadır.

Değişim ve dönüşüme karşı durarak, bu bebeklere yeni işlevler yüklemeyen, bebeklere yeni kullanım amaçları eklemeyen, hammadde ve işçiliği daha ulaşılabilir kılmadan, reklam aracını devreye sokmadan rağbetin artması çok da olası değildir.

1.1.2.2. Kurumsal Desteklerin Yetersizliği

Sanat, zanaat, bilim ve teknolojiye dayalı alanlarda kurumsal desteğin önemi kaçınılmazdır. Folklorik bebeklere rağbetin azalmasını önleyecek birçok çözümü kurumların sunabileceği yönünde bir algı vardır. Bir kurumun devreye girerek işi üstlenmesi, gerekli organizasyonu sağlaması bu konudaki tüm sorunların çözümü gibi görülmektedir. Kurumsal desteğin önemi kaçınılmazken kurumların doğru bakış açılarına sahip

kişilerden oluşması, alanında uzman kişilerden destek almaları, önceliklerinin net olması oldukça önemlidir.

Kurumların folklorik bebek konusundaki tutumları ve yapmış oldukları girişimlerin sonuçları açısından Elif Bebek Projesi dikkat çekmektedir. Selcan Gürçayır Teke, 2019 yılında yayınlanan “Folklorik Bebeklerin Temsil Gücü: Elif Bebek Projesi Örneği” isimli makalesinde Elif Bebek Projesini ve projenin istenilen başarıya ulaşmamasının gerekçelerini sunmaktadır. Makale giriş, folklorik bebeklerin temsil gücü ve kültür elçisi olarak Elif Bebek, Barbie Bebek tartışması: Elif Bebeklerin tipoloji ve kıyafet sorunları ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada devlet organlarının kültürü temsil edecek hediyelik, turistik eşya ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla olgunlaşma enstitüleri tarafından gerçekleştirilen Elif Bebek Projesi avantaj ve dezavantajlarıyla incelenmiştir. Çalışma kapsamında bu bebekleri yapan kişilerle yapılan görüşmeler işin mutfağındaki insanların konuya bakış açılarını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Çalışma neticesinde projenin başarıyla sonuçlanmaması ve bunun gerekçeleri belirtilmiştir. Bunları maddeler halinde özetlemek mümkündür:

- 1- Milli kültürü temsil baskısının fazlalığı,
- 2- El işçiliğinden dolayı bebek fiyatlarının yerli ve yabancı turistlerce yüksek bulunuşu,
- 3- Bebekler adına açılacağı ve satışın üzerinden gerçekleştirileceği belirtilen internet sitesinin açılmayışı,
- 4- Bebeklerin her ne kadar hedeflense de seri üretime uygun olmayışı,
- 5- Projenin devamlılığının sağlanamaması.

Elif Bebek Projesi örneğinde de görüldüğü üzere Milli Eğitim Bakanlığı, Olgunlaşma Enstitüleri gibi kurumlar tarafından

desteklense dahi folklorik bebeklerde istenilen başarıya ulaşılması her zaman için mümkün değildir. “Soğanlı Bebekleri” adıyla bilinen bebeklerin bugün için Türkiye’de kurumsal bir girişim olan Elif Bebekten çok daha bilindik, rağbet edilen ürünler olduğu gerçektir. “Bu bilinirlikte söz konusu bebeklerin turizm potansiyeli oldukça yüksek olan Kapadokya ve çevresinde yapılarak satışa sunulması, kullanılan malzemenin ucuz olması, bebek yapımında el işçiliğinin sarma, bağlama, dikme ve çizme gibi temel becerilerle sınırlı olması ile tüm bunların neticesinde bebeklerin fiyatlarının diğer folklorik bebeklere oranla daha ucuz olması etkili olmuştur” (Çetin, 2022: 21).

Kurumsallaşma her zaman başarı getirmediği gibi bazen başarıya ket de vurabilmektedir. Bursa’da Keles Bebekleri adıyla bilinen bebekler ilk olarak köy içerisinde kadınların yaptığı ve kendi imkânlarıyla satışa sunduğu bebeklerken bu bebeklerin halk eğitim merkezlerinde kurslarının açılması, yapım ve satışın merkezler üzerinden gerçekleştirilmesi bebeklerin bilinirliğini arttırırken maliyet ve işçiliğın azaltılması ise bebeklerde ayrıntının azalmasına sebebiyet vermiştir. Aşağıdaki iki görselden ilki köydeki kadınlarca yapılan Keles Bebeğine, ikincisi ise kurumsal destek sağlanarak bir kurs bünyesinde yapılan Keles Bebeğine aittir.

Görsel 5: Keles Bebekleri

1.2. Kavram, Kapsam ve Sınıflandırma Önerisi

İnsanlık tarihi kadar eski olduğu kabul edilen, insanın taklit etme eylemlerinin sonucu olan coğrafya ve zamana bağlı olarak yapma bebek, yöresel bebek, bez bebek, oyuncak bebek, kültürel bebek gibi birçok isimle anılan tapınmadan eğlenceye, eğitimden nostaljiye varıncaya kadar çeşitlilikte işlevler yüklenen bebekler konusunda bir kavram karmaşası olduğu görülen bu çalışma kapsamında incelenen akademik nitelik taşıyan çalışmalarda örneklemini oluşturan bebeklerin folklorik nitelikler taşıdığı tespit edilmiştir. Bizce bir üst başlık olarak bu bebeklere folklorik bebek isminin verilmesi doğru bir kavramlaştırma olacaktır. Çünkü bebeklerin yapıldığı malzeme, yapım tekniği ya da yapım amacı gibi ayrıştırıcı unsurların ötesinde birleştirici yönü taşıdıkları kültürel niteliklerdir. Bu da bebeklerin “folklorik bebek” adıyla adlandırılmasının sonrasında diğer niteliklere göre

ayrıştırılmasının uygun olacağı görüşünü desteklemektedir. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada incelenen bebekler folklorik bebek olarak isimlendirilmiş ve aşağıdaki şekilde bir sınıflandırma önerisiyle incelenmiştir:

Ağırlıklı Olarak Kullanılan Malzemeye Göre: ağaç, bez, çamur, hamur, ip(örgü), kâğıt, keçe, kitre, mısır, plastik, porselen, su kabağı, taş bebek...

Yapılışına Göre: el yapımı, fabrikasyon, karma.

Coğrafi İşaretleme Göre: Damal Bebeği, Nüzhetiye/Döşeme Bebekleri, Soğanlı Bez Bebekleri, Yenihan Bebekleri.

İsimplendirmeyle birlikte çalışmanın kapsamı belirlenirken yaygın olan folklorik bebeklerin kültürün sadece yöresel giyim-kuşam-süslenme ya da geleneksel mesleklerle ilgili kısmını yansıtan bebekler olduğu görüşünün aksine folklorik bebeklerin kültürün mit, destan, efsane, fıkra, masal gibi sözlü anlatı türleriyle birlikte inanç-inanış gibi yönlerini de yansıtabilecek bebekler olduğu düşüncesiyle hareket edilmiş; bu alanlara telmihte bulunan ürünler de folklorik bebek olarak nitelendirilerek çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir.

Çalışmanın evrenini folklorik bebekler oluştururken örneklem olarak Türkiye özelinde Türk kültürü seçilmiştir. Fakat zaman zaman özellikle folklorik bebek çeşitleri ve işlevleri noktasında dünyanın çeşitli yerlerinden de örnekler yer verilmiştir.

Bu çalışmanın ikinci bölümü Türkiye'de bilinen folklorik bebek çeşitlerine ayrılmıştır.

2. FOLKLORİK BEBEK ÇEŞİTLERİ

Kültür, coğrafyadan bağımsız değildir. “Üzerinde yaşanan coğrafya, bireylerin fiziki yapılarından yaşantılarına kadar etki etmektedir” (Uyaniker, 2021: 162). Folklorik bebek çeşitlerinin ele alınacağı bu kısımda bebekler ilk olarak yapımlarında ağırlıklı olarak kullanılan malzemeye göre tasnif edilecektir. Bu malzemelerin kimi birçok yörede kullanılıyorken kimi coğrafya ile doğrudan ilgilidir.

2.1. Ağırlıklı Olarak Kullanılan Malzemeye Göre Folklorik Bebekler

Folklorik bebeği oyuncak bebekten ayırmak her zaman mümkün olmadığından bu bölümde bebekler folklorik ya da oyuncak diye bir ayrıma gidilmeden sınıflandırılmıştır. Bir bebeğin yapımında kimi zaman tek bir malzeme kimi zaman ise birçok malzeme bir arada kullanılabilir. Bu bölümde bebekler yapımlarında ön planda olan, ağırlıklı olarak kullanılan malzemelere göre tasnif edilecektir.

2.1.1. Ağaç Bebek

Ağaç, bebek yapımında kullanılan en eski materyallerden biridir. Ağaç bebekler ilk olarak doğada bulunan ağaçların yontularak ya da kesilerek biçimlendirilmesi ile yapılırken zaman içerisinde fabrika/atölye ortamında seri üretimle de yapılabilir olmuşlardır. Doğada bulunan ağaç parçaları ile yapılan bebeklerde el ayarı göz kararı bir orantı ile şekil verilmekte ve gerek boya gerek farklı malzemelerle süslemeler yapılmaktadır. Atölye ortamında yapılan ağaç bebeklerde ise belirli ebat ve ağırlıklarda tasarlanıp bir

tornadan çıkarılarak yapılmaktadır. Bireylerin kendi bulabildikleri malzemelerle yaptıkları bebekler tornadan çıkanlara göre çok daha özgün olmaktadır.

Görsel 6: Ağaç Bebek

Ağaç bebeklerin günümüzde dünyadaki en yaygın örneklerinin başında Matruşka bebekleri gelmektedir.

“XIX. yüzyılın sonunda ortaya çıktığı bilinen el yapımı ahşap kuklalar Rusçada “matryoşka” olarak adlandırılmaktadır. Bu ahşap kuklalar belirgin el ve ayak detaylarına yer verilmeyen oval görünümlü insan figürü şeklinde yapılmaktadır. Gövdesinin tam orta yerinden iki parçaya ayrılan ve içinden kendisinin gittikçe küçülen boyutlarının çıktığı görülen matryoşka bebekleri guaj boya ile Rus toplumuna özgü motiflerle süslenmektedir” (Eltut Kalender, 2016: 93).

Rus kültürünün bir simgesi olan, kültür ekonomisi ve kültür endüstrisi alanlarında folklorik bebeklerin değerlendirilmesinin önemini ve olumlu sonuçlarını gösteren bir unsur olan Matruşkaların Rus kültüründe ortaya çıkışına ilişkin birçok anlatı vardır. Bebeklerin 1890’lı yıllarda Moskova yakınlarındaki Abrentsevo çocuk eğitim atölyesinde ortaya çıktığına dair olan anlatı bunlar içerisinde en yaygın olanıdır.

Anlatıya göre atölyenin sahibi Sava Mamontov, kendini sanata adamıştır. 19. Yüzyıl Rusya'sı da büyük bir ekonomik ve kültürel gelişim içindedir. Yeni akımlar yaratan birçok sanatçı yetişmektedir. Birçok meşhur ve yetenekli Rus sanatçı da yerel oymacılar ile birlikte Sava Mamontov'un atölyesinde çalışmaktadır. Mamontov'un tek amacı Rus stilinde yeni bir şeyler yaratmaktır. Geleneksel toplantılardan birinde, Mamontov, Japon Budist bilge Fukurama'nın Honşu Adası'ndan getirilen iç içe geçmiş ahşap figürlerini görür. Mamontov'un yanında yetişen sanatçılardan biri olan Sergey Malyutin de bu figürlerin bir benzerini yapmaya karar verir. Malyutin'in matruşkası 8 bebekten oluşmaktadır. En büyük bebek elinde bir horoz tutan ve geleneksel kıyafetler giyen bir annedir. Sonraki bebekler kızlar ve bir de erkek çocuğundan oluşmaktadır. En küçük bebek ise kundağındaki bir bebektir. O dönemde oldukça beğenilen bir isim olan Matryona ve daha sevimli versiyonu olan Matryoshka da bebeklere konan isim olur (URL-1)

Görsel 7: Matruşka

2.1.2. Alçı Bebek

Alçı bebekler alçının su ile karıştırılıp kalıplara dökülmesi ile yapılan bebeklerdir. Kalıptan çıkarılan bebekler kimi zaman boyanır kimi zaman ise renkli kumaşlarla süslenir. Bu bebekler çoğunlukla dekoratif ürünler, magnet ya da anahtarlık olarak kullanılmaktadır.

Görsel 8: Alçı Bebek

2.1.3. Bez Bebek

Bez bebekler, folklorik bebekler içerisinde zaman ve coğrafya dikkate alındığında en eski ve yaygın bebek türlerindedir. Bebeklerin yapımında bez kullanılırken dolgu malzemesi olarak kum, toprak, yün, elyaf, pamuk, sünger ya da küçük küçük kesilmiş bezler, çul çaput, kullanılmaktadır.

Görsel 9: Bez bebek

Bez bebek yapımında tahta ya da telden bir iskelet oluşturup üzerine bez parçaları sarılması kullanılabilirdiği gibi bir kalıp yardımıyla çizim yapılıp sonrasında kesilen ya da göz kararı kesilen bezlerin dikilip içinin dolgu malzemesi ile doldurulması da sıklıkla kullanılmaktadır.

Görsel 10: Bez Bebek Dikimi

Görsel 11: Bez Bebekler

Çorapların içinin doldurularak kafa, kol ve bacak ayrımları verilecek şekilde dikilmesiyle de bez bebekler yapılmaktadır.

Görsel 12: Çorap bebek

Türkiye’de geçmişten bugüne çoğunlukla kadınların çocuklarına yaptıkları bebekler olan bez bebekler son yıllarda pek çok değişkene bağlı olarak popülerleşmeye başlamıştır. Bu bebeklerin yapımında yıkanabilir malzemelerin kullanılması ve bebeklerin bireysel isteklere göre yapılabilmesi bu popülerleşme sürecinde etkindir. Aynı zamanda bir yetişkin eşliğinde çocukların bu bebekleri yapmasının da birçok işleve sahip olması bir eğitim materyali olarak da bu bebeklere rağbetin artmasını sağlamıştır. Çocuk, kumaşları keserek el kaslarını kullanmakta, el göz koordinasyonunu geliştirmekte ve kaliteli zaman geçirerek ortaya bir ürün çıkarmaktadır.

Dünyadaki ilk okulu 1919 yılında Stuttgart’ta kurulan (URL-2) “Waldorf” adı verilen eğitim sisteminde kullanılan bebekler de bez bebeklerdir. Waldorf bebeklerde, bebeğin mükemmel olmasından öte çocuğun bebeğe yüklediği anlamlar önem taşır. Bu bebekler özellikle 0-7 yaş arası çocuklar için tasarlanmıştır ve bebeklerde ağız, burun, gülen

yüz gibi ifade ve niteliklere çoğunlukla yer verilmez. “Çocuğun eline bitmiş, her şeyiyle dört dörtlük oyuncaklar vermeyerek” (URL-3) çocuğun kendi içerisinde bulunduğu ruh haline ve hayal dünyasına göre bebeğe de anlamlar, değerler yüklemesi, onunla kaliteli bir zaman geçirmesi istenir.

Görsel 13: Waldorf Bebek

Waldorfun yanı sıra Tilda bebekler de bez bebek kategorisinde değerlendirilebilir. Tilda bebek, 1999 yılında grafik tasarım ve resim alanlarında eğitim almış olan Norveçli Tone Finnanger tarafından tasarlanan sonrasında dünya çapında bir yaygınlığa ulaşan bez bebek türüdür (URL-4). Çoğunlukla ağız ve buruna yer verilmeyen, gözlerin ve saçın yer aldığı bu bebeklerde beden, özellikle de kollar ve bacaklar oldukça ince ve uzun bir şekilde yapılmaktadır.

Görsel 14: Tilda Bebek

2.1.4. Çamur Bebek

Çamurdan bebekler çocukların sokağa çıktığı, sokağın güvenli bir ortam olduğu dönemlerin en bilindik ve yapılabilir bebekleridir. Gerek köylerde gerek şehirlerde bahçeli evlere ve sokak ortamına aşına olan çocuk ve yetişkinlerin toprağı su ile ıslatarak ya da yağmur, kar gibi doğal nedenlerle ıslanmış toprağı şekillendirerek yaptıkları bebekler çamur bebeklerdir. Geleneksel kültürde hiçbir masrafı olmadan yapılan bu bebekler birçok işlevi de üstlenmişlerdir. Toprağın insan vücudundaki elektronları nötrleştirici etkisi bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde toprakla uğraşan insanların rahatlamasına, dinginleşmesine sebep olmaktadır. Aynı zamanda toprağı şekil vermeye uğraşan çocuk el göz koordinasyonunun yanı sıra motor becerilerini de geliştirmektedir.

Görsel 15: Çamur Bebek

2.1.5. Hamur Bebek

Un, su ve kimi zaman nişastanın karıştırılıp yoğrulmasıyla elde edilen hamurdan yapılan bebekler birçok yörede yaygındır.

Görsel 16: Hamur Bebek

Aksaray’da yumurta bebek adıyla yapılan bebekler de yumurta kabuğunun hamurla sıvanmasıyla elde edilmektedir (Kılıç Karatay, 2019: 30-40).

Görsel 17: Yumurta Bebek

Hamurun şekil vermeye elverişli bir malzeme oluşu bu bebeklerin özellikle küçük yaştaki çocukların el kaslarını geliştirmelerinde tercih edilme sebebidir. Geleneksel olarak yapılan hamur bebekler ilerleyen süreçte fabrikalarda üretilen “oyun hamuru” adı verilen farklı renklerdeki hamurlarla yapılır olmuştur. Oyun hamurları bilhassa örgün eğitim içerisinde anasınıflarının temel materyallerinden biri haline gelmiştir.

2.1.6. İp (Örgü) Bebek

Bir tığ ya da şiş yardımıyla ipliklerin istenilen biçimde örülmesiyle yapılan bebekler ip (örgü) bebeklerdir. Bu bebekler plastiğe göre daha doğal malzemelerle yapılmaktadır. Bebeklerin dolgu malzemesi olarak da yün, elyaf, kumaş parçaları, pamuk gibi malzemeler kullanılmaktadır.

Yapılan araştırmalar örgü örmenin birçok faydası olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı hareketin sık tekrarı ve dikkat gerektiren bir uğraş olması sebebiyle örgü örmek bireyleri sakinleştirici, rahatlatıcı bir eylemdir.

“Bilişsel olarak stresi azalttığı da bilinen örgü örme alışkanlığı yaşlı bireylerde zamanla ortaya çıkan bilişsel problemleri de en aza indirgemektedir. Motor becerileri geliştirmesi, omuz, parmak ve el kaslarını çalıştırması ve ağrılarını azaltması noktasında Parkinson hastalığının tedavisinde de kullanılmaktadır.

Alzheimer’ı tamamen iyileştiren bir tedavi henüz yok ama yapılan çalışmalarda aralarında örgü örmenin de bulunduğu bilişsel egzersizlerin Alzheimer riskini %30-%50 oranında azaltabileceği gözlenmiştir. Örgü örerken sürekli yeni beceri ve tekniklerin öğrenilmesi, el-göz koordinasyonunun yeni sinirsel bağların oluşmasını sağlaması sebebiyle Alzheimer riskini azalttığı düşünölmektedir. Ayrıca örgünün sakinleştirici etkisinin stres, depresyon ve kaygıyı azaltarak erken Alzheimer riskini düşürebileceği de öngörülmektedir.

Örgü örmenin dolaylı ya da doğrudan mutlulukla ilgisi de bulunmuştur. İngiltere’de örgü terapi grubu kurmaya çalışan bir grup akademisyen ve klinisyenin yaptığı çalışmada insanlara hangi duygularla örgü ördükleri sorulmuş ve bu duygulara neden olan durumlar saptanmış. Cevapların çoğu, bunları çocuklarıma ördüm, kullanıcının mutluluğunu düşünüyorum, insanları mutlu etmeyi seviyorum gibi amaçlarda toplanmıştır. Yani örgü örmek bireysel olarak yapılan eylemden keyif almanın dışında, insanları mutlu etmek amacıyla yapıldığı için de dolaylı yoldan mutluluğa bir araç olabilmektedir. Hayal gücünü çalıştırarak bir ürün ortaya çıkartması ile ilgili de bireyin üretme ve kendini gerçekleştirme ihtiyacını karşıladığı için bireysel iyi oluşa büyük bir etkisi vardır” (URL-5).

Özellikle son yıllarda yetişkin ve ileri yaşlardaki insanların nörolojik ve psikolojik rahatsızlıklara yakalanmaması ya da bu rahatsızlıkların varlığında iyileşmeyi destekleyici bir araç olarak örgünün kullanımı yaygınlaşmaktadır. Rehabilitasyon merkezlerinde, “yaşlı üniversitesi” ya da “tazelenme üniversitesi” gibi isimlerle lanse edilen üniversitelerde örgü bir araçtır.

Hem örgünün sözü edilen faydaları hem de örgünün bir sevgi göstergesi olarak değerlendirilmesi son yıllarda genel anlamda örgüye, özeldense örgü bebeklere rağbetin artmasını sağlamıştır. Bu rağbette amigurumi adı ile bilinen örgü bebekler de önemli bir rol üstlenmiştir.

“Amigurumi” kelimesi Japoncadır ve kelimeyi oluşturan “ami” “örülmüş”, ve “nuigurimi” ise “doldurulmuş oyuncak” anlamlarına gelmektedir. Kelime, Türkçeye “örgüden yapılmış dolgu oyuncak” şeklinde çevrilebilmektedir. Her ne kadar amigurumi Japon kökenli olarak bilinse de bu tekniğin Japonya’dan önce Çin’de olduğuna dair görüşler ve 1600 ile 1800’lerin sonlarında Hollanda’da da bilindiğine dair bilgiler vardır. İlk güncel amigurumi örnekleri 1970’li yılların başlarında Japonya’da normal insanların ve objelerin küçük versiyonları şeklinde görülmüştür. Bunlar aynı zamanda animelerin de ilk örneklerini oluşturmaktadır. İki binlere gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygınlaşan amigurumi zamanla dünyanın farklı ülkelerine de yayılmıştır (URL-6).

Amiguruminin Türkiye’de yapılmaya başlaması iki binli yılların başlarına denk gelir. Amigurumide kullanılan malzemeler pamuklu ipler, tığ, vidalı gözler, iğne, iplik ve elyaftır. Teknik olarak tıgla yapılan örgülerde en temel tekniklerden biri olarak kabul edilen sık iğne tekniği kullanılmaktadır (Çetin, 2018: 113).

Görsel 18: Örgü Bebek

2.1.7. Kâğıt Bebek

Kâğıt bebekler, kâğıtların bebek şeklinde kesilmesi, kâğıda bebek çizimlerinin yapılması ya da basılması veya kâğıdın yaygın ismi olan origami tarzında katlanmasıyla yapılan bebeklerdir. Diğer bebek türlerine kıyasla kâğıdın yapısından dolayı kullanım süresi daha kısadır. Çoğunlukla makas kullanımı gerektiği için küçük yaşlardaki çocukların bir yetişkin gözetiminde bu bebekleri yapmaları tercih edilmektedir. El göz koordinasyonunu geliştirmesi, makas kullanımı ve sonrasında boyanabilir olması çocuğun motor becerilerinin güçlenmesine katkı sunduğu için özellikle örgün eğitimde ana sınıflarında tercih edilen bebek türlerindedir.

Görsel 19: Kâğıt Bebek

1990'lı yıllarda Türkiye'de gazetelerin verdiği promosyon ürünlerinin başında çoğunlukla “Şebnem Bebek” adıyla bilinen kâğıt bebekler gelmektedir. Haftada bir ya da her gün gazete ile verilen bu bebekler günlük kıyafetlerin yanında Şebnem Köyde, Şebnem Baloda gibi isimlendirmelerle de sunulmuştur.

Görsel 20: Şebnem Bebek

2.1.8. Keçe Bebek

Türk kültüründe giyim kuşamdan barınmaya, barınmadan ısınmaya varıncaya kadar geniş bir yelpazede kullanılan keçe, bebek yapımında iki türlü kullanılmaktadır. Bunlardan ilki keçenin tabakalaştırılmamış halinden yapılan bebeklerdir. Keçeden topak yapılarak şekil verilir ve süslenir.

Görsel 21: Keçe Bebek

Bir diğer tür ise tabakalaştırılmış keçenin göz kararı ya da bir kalıp ile bebek biçiminde kesilmesi ve iki şeklin dikilip içi doldurularak kullanılmasıdır.

Görsel 22: Keçe Bebek

2.1.9. Kitre Bebek

Kitre, folklorik bebek yapımında el becerisinin oldukça önemli olduğu malzemelerdendir. Kitre, eczacılığın yanı sıra parfümeri, kosmetik, dokumacılık, kalem, kâğıt, boya ve cila sanayilerinde kullanılan, Türkiye'de özellikle doğu bölgelerinde dağlık yerlerde yetişen, dikenli çalılar şeklinde olan *Astragalus* türünden elde edilen bir maddedir (Baytop-Gözler, 1971: 56). Kitrenin bebek yapımında tercih edilmesinin birçok sebebi vardır. Bunlar kitrenin doğal bir malzeme olması, ıslak kullanımının kolaylığı, kurduğunda istenilen şekli koruması, boya ve makyaj için uygun olması olarak sıralanabilir (Taşdemir, 2009: 30).

Türkiye'de kitre bebeğın ilk olarak ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte ilk yapanın Zehra Müfit Hanım olduğu üzerinde görüş birliği vardır.

Kitre bebekler, pamuğun kitre adı verilen malzemeyle ıslatılarak ince tellere sarılması şeklinde yapılırlar. Bebeklerin yüz, el, kol ve gövdelerinin insan vücudundakine benzer bir orantıyla yapılmasına özen gösterilir.

Türkiye’de 1930’lu yıllardan itibaren kitre bebek yapımı çeşitli okul ve kurslarda öğretilmektedir (URL-7). Milli Eğitim Bakanlığının müfredatında kitre bebeklerin kafa, el ve ayakları bu şekilde kitreden yapılırken vücudunun bezden yapıldığı ifade edilmektedir. Bu noktada alaylı ve mektepli ayrımı ortaya çıkar. Kitre bebek yapımını usta çırak ilişkisi içerisinde öğrenenler tüm bebeği kitreden yaparken Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda öğrenenler baş, el ve ayağı kitre gövdeyi bezle yapmaktadırlar.

Görsel 23: Kitre Bebek Sanatçısı/Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi Kurucusu Göbel Sibel Gür ile Nagihan Çetin

Türkiye’de bu bebekler çoğunlukla yöresel kıyafetler giydirilerek geleneksel meslekleri yansıtır şekilde yapılmakta

ve ülke tanıtımı ve turizminde de önem taşımaktadır (Özdemir, 2003: 72). Sulu boya, guaj ve pastel boya gibi çeşitli boyalarla renklendirilen bebeklerde el işçiliği ile yetenek görece olarak fazladır ve zaman olarak da bu bebekler uzun sürelerde yapılmaktadır. Tüm bu unsurlar bebeklerin fiyatlandırılmasına yansımaktadır.

Görsel 24: Kitre Bebek

2.1.10. Mısır Bebek

Mısır bebek, mısır kabuklarının kullanımı ile yapılan bebek türüdür. Coğrafyadan bağımsız olmayan kültürün bir parçası olan mısır bebekler Türkiye'de çoğunlukla mısır üretiminin fazla olduğu bölgelerde yaygındır. Mısır kabukları ağaç, bez, pamuk gibi çeşitli malzemelerle birleştirilerek bebekler yapılmaktadır.

Görsel 25: Mısır Bebek

2.1.11. Plastik Bebek

Plastik bebekler fabrika ortamında üretilen, yapımında doğada bulunan elementlerin çeşitli işlemlerden geçirilmesi ile elde edilen plastiğin kullanıldığı bebeklerdir. Bu bebekler seri üretim halinde yapılıp el yapımı bebeklere göre görece olarak daha ucuz fiyatlara sahiptirler. Plastik bebeklerin dünyaca en ünlüsü Mattel tarafından üretilmiş olan Barbie serisidir. 1945 yılında ABD’de kurulan Mattel, 1959 yılında ilk Barbie bebeği piyasaya sürmüş ve 1990’lı yıllarla birlikte Barbie dünyada plastik bebek denildiğinde ilk akla gelen isim olmuştur. Barbie’nin bu başarısının ardından dünyada plastik bebeklere rağbet artmış ve birçok firma plastik bebek üretimine başlamıştır. İleriki bölümlerde de görüleceği üzere

Türkiye'deki birçok folklorik bebek de plastik bebeklerin kültürel özelliklerle bezenmesi ile yapılır olmuştur.

Görsel 26: Barbie Bebek

2.1.12. Porselen Bebek

“Porselen günümüzde teknolojik ve estetik özellikleri ile geliştirilmiş bir seramik türüdür” (Aker Ensari, 2016: 2017).

Çamurun atölyelerde belirli ölçülerde üretilerek birleştirilmesiyle oluşturulan porselen bebeklerin en yaygın yapım şekli baş, kollar ve ayakların (kısmen bacakların da) porselenden vücudun diğer bölümlerinin bir astar içerisinde elyaf, yün gibi dolgu malzemelerinden yapılmış şeklindedir.

Görsel 27: Porselen Bebek

Bu bebeklerin giyim kuşamında bezler, saçlarında ise sentetik saçlar ve insan saçları kullanılmaktadır.

Görsel 28: Porselen Bebek

2.1.13. Su Kabağı Bebek

Su kabağının üzerine bir çizim yapıp sonrasında boyanmasıyla elde edilen bebeklerdir. Aydın'ın Efeler ilçesinde yaşayan emekli bir memurun Covid 19 pandemisi sürecinde yapmış olduğu Efe tasarımları su kabağından folklorik bebek yapımına örnektir.

Görsel 29: Su Kabağı Bebek

2.1.14. Taş Bebek

Taş bebekler, tabiatta bulunan taşların istenilen şekilde çizilip varsa boya ile boyanmasıyla yapılan bebeklerdir. Bu bebekler oyuncak olmanın yanında sıklıkla dekoratif amaçlı olarak kullanılmaktadır.

Görsel 30: Taş Bebek

2.2. Yapılışına Göre Folklorik Bebekler

Bu bölümde folklorik bebekler yapılarına göre el yapımı, fabrikasyon ve karma olarak tasnif edilecektir.

2.2.1. El Yapımı Folklorik Bebek

El yapımı folklorik bebekler bebeğin kendisinin, giyim kuşam ve aksesuarlarının el işçiliği olduğu bebeklerdir. Bu bebekler insanlık tarihinin en eski folklorik bebek türlerini oluşturmaktadır. Öncelikle ev ve yakın çevredeki malzemelerin kullanımıyla yapılan bu bebekler zaman içerisinde imkânlar ölçüsünde farklı malzemelerden yapılır olmuştur. Örneğin bahçedeki çamurdan, kilden yapılan bebek de el yapımıdır, polimer kil adı verilen özel olarak fabrika

ortamında üretilmiş malzemedan yapılan bebek de el yapımıdır. İkisinin arasındaki fark malzemenin ulaşılabilirliğidir.

“Biz küçükken köyde sarı topraklık vardı şimdi yok. Ordan toprak alıp suyla hamur gibi yoğururduk. Ondan bebek, tencere tava yapıp tandırda pişirirdik. Olurdu bize oyuncak. Şimdiki gibi oyuncak satılması, plastik oyuncak nerde...” (Cemile Çetin, derleme, 04.05.2022).

Görsel 31: El Yapımı Folklorik Bebek

2.2.2. Fabrikasyon Folklorik Bebek

El yapımı olarak adlandırabileceğimiz folklorik bebeklerde doğal ve doğala yakın malzemeler ağırlıklı olarak kullanılırken fabrikasyon olanlarda suni malzemeler ön plandadır. Roland Barthes tarafından “doğanın değil,

“kimyanın ürünleri” (1990: 43) olarak nitelendirilen bu ürünler naylon, plastik polyester, metal gibi malzemelerden üretilmektedir. Bu malzemelerin üretiminde ve renklendirilmesinde birçok kimyasal kullanılmaktadır. Örneğin metal “Isı ve elektrik iletkenliği yüksek, kolayca dövülebilen, haddelenebilen, tel ve levha hâline getirilebilen, parlak, oksitleri çoğunlukla bazik olan ve asitlerle birleşince tuz yapan demir, gümüş, altın, alüminyum, bakır gibi elementlerin ortak adı”dır. (URL-8). Özellikle çocuklar için yapılan ürünlerde metallerin bileşenlerinin türlerinin, bunların oranlarının ve bu metalleri renklendirmede kullanılan boyaların içerik ile oranlarının o ürünle oynaması planlanan çocuğun yaşına uygun olması gerekmektedir. Benzeri bir durum plastik ve türevi malzemeler için de geçerlidir.

Türkiye’de fabrikasyon oyuncakların çoğalması ve yaygınlaşması bu oyuncaklarda kullanılan kimyasalların insan ve doğaya zararlı maddeler olmamaları hususunda bir takım resmi düzenlemeleri de mecburi kılmıştır. Bu konuda 4 Ekim 2016 tarihinde 29847 sayı ile Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Oyuncak Güvenliği Yönetmeliği” örnek verilebilir. Yönetmeliğin 3. Bölüm, 11. Madde, 2. Bendi şu şekildedir:

“Oyuncaklar, içerdikleri kimyasallar da dâhil olmak üzere, çocukların davranışları göz önünde bulundurulduğunda ve amaçlandığı veya öngörüldüğü şekilde kullanıldığında, kullanıcının veya üçüncü tarafların sağlığını veya güvenliğini tehlikeye atamaz. Özellikle 36 aydan küçük çocuklar veya diğer belirtilen yaş grupları tarafından kullanıma yönelik oyuncaklarda, kullanıcıların ve uygun olduğu durumlarda gözetmenlerinin yetenekleri göz önüne alınmalıdır. 12. maddenin ikinci fıkrası uyarınca konulan etiketler ve oyuncaklarla birlikte verilen kullanım talimatları, oyuncağın kullanılmasının içerdiği var olan tehlike ve zarar riskleri ile bu tehlike ve risklerden kaçınma yollarına ilişkin, kullanıcıların

veya gözetmenlerinin dikkatini çekecek şekilde olmalıdır.” (URL-9).

Çocuklar için yapılmayan, öncelikli amacı oyuncak olarak kullanım olmayan fabrikasyon folklorik bebeklerde bu kriterler aranmamaktadır. Fabrikasyon olan folklorik bebeklerin başında plastik ve porselen bebekler gelmektedir.

Fabrika ortamında plastiğin belirli formlarda makineler aracılığıyla biçimlendirilmesiyle yapılan plastik bebekler seri üretim ürünleridir. Kısa sürede oldukça fazla sayıda üretilen bu bebekler bitmiş, hazır ürünlerdir. El yapımı bebeklere göre plastik bebeklerin maliyeti ve satış fiyatları, alanda ünlü bir marka taşııyorsa, daha ucuzdur. Ancak bebek ünlü bir markaya aitse fiyatı da o oranda artmaktadır. Burada bebeğin markasıyla birlikte üstlendiği işlevler de ön plana çıkmaktadır. Diğerlerine göre pahalı olarak adlandırılan bu bebekler bir statü göstergesidir.

Görsel 32: Fabrikasyon Folklorik Bebek

2.2.3. Karma Folklorik Bebek

Karma folklorik bebek olarak nitelendirilen bebekler, çoğunlukla fabrikasyon bir bebeğin folklorik niteliklere uygun olarak giyindirilip kuşandırılması ve süslenmesiyle yapılan bebeklerdir. Burada çoğunlukla plastik bebekler tercih edilmektedir. Kimi zaman bu bebekler folklorik olmadıkları ya da el işçiliği olmadıkları yönünde eleştirilseler de aslında bu çalışmada tanımlandığı üzere folklorik bebeklerdir. Örneğin Damal Bebekleri karma folklorik bebeklerdir. Fidan Atmaca'nın tasarımıyla varlık bulan Damal Bebeklerinde bebek plastikten üretilmişken bebeğin giyim kuşam ve aksesuarları el işçiliğidir ve bebekler Ardahan Damal'daki Alevi Türkmen vatandaşların giyim kuşam süslenme kültürünün minyatürize edilmiş biçimleridir. Bursa Keles Bebekleri de Damal Bebekleri ile benzeri niteliklere sahiptirler ve bunlar da folklorik bebektir. Söz konusu bebeklerin bir kısmının fabrikasyon olması onların folklorik özellikler taşıdığı gerçeğini değiştirmemekle birlikte aslında bu bebeklerin yaygınlaşması ve bebelere rağbetin artması gibi olumlu sonuçlar da doğurmuşlardır.

Görsel 33: Keles Bebeği

2.3. Coğrafi İşaretleme Göre Folklorik Bebekler

Coğrafi işaretleme, kurumların belirli bir ücret karşılığında Türk Patent ve Marka Kurumu'na başvurarak ürünlerinin niteliğini gösteren tescil belgeleri almalarıdır.

“6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanununun 34. Maddesine göre; Coğrafi İşaret, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işarettir. Coğrafi işaretler, menşe adı ya da mahreç işareti olarak tescil edilir. Gıda, tarım, maden, el sanatları, sanayi ürünleri coğrafi işaret tesciline konu olabilir. (URL-10).

Türkiye’de mevcutta birçok folklorik bebek çeşidi varken 16.08.2023 tarihinde yapılan taramalarda Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından tescil edilmiş dört folklorik bebek

çeşidi olduğu tespit edilmiştir. Bu bebek çeşitleri Damal Bebeği, Nüzhetiye/Döşeme Bebeği, Soğanlı Bez Bebekleri ve Yenihan Bebekleridir. Örneğin Adıyaman Besi Bebekleri ya da Bursa Keles Bebekleri coğrafi işaret özelliklerini taşımalarına rağmen bu tescili almamış folklorik bebek türleridir. Aslında coğrafi işaret gerek ürünün üreticisi gerek tüketicisi gerekse ürünün ortaya konulduğu yöre için birçok avantaj sunmaktadır.

“Coğrafi işaret tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işaretidir. Coğrafi işaret tescili ile kalitesi, gelenekselliği, yöreden elde edilen hammaddesi ile yerel niteliklere bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunması sağlanır.” (URL-11).

Böylesi bir durumda neden kurumların folklorik bebek konusunda coğrafi işarete rağbet göstermediğinin elbette ki birçok sebebi olabilir ve bu bir başka araştırma konusudur. Bu çalışmada sadece şu ana kadar coğrafi işaret almış dört bebeğin başvuru ve tescil tarihlerine vurgu yapılarak konuya dikkat çekilmekle yetinilecektir.

Damal Köylere Hizmet Götürme Birliği tarafından Damal Bebeği için 06.05.2002 tarihinde yapılan başvuru 08.04.2003 tarihinde sonuçlanmıştır.

Gölcük Belediyesi tarafından Nüzhetiye Bebeği/Döşeme Bebeği için 22.05.2019 tarihinde yapılan başvuru 17.09.2020 tarihinde sonuçlanmıştır.

Yıldızeli Kaymakamlığı tarafından Yenihan Bebekleri için 09.02.2021 tarihinde yapılan başvuru 09.10.2020 tarihinde sonuçlanmıştır.

Yeşilhisar Kaymakamlığı tarafından Soğanlı Bez Bebeği için 28.04.2003 tarihinde yapılan başvuru 05.01.2005 tarihinde sonuçlanmıştır.

Başvuru sonuçlanma tarihleri aynı zamanda bebeklerin tescil tarihleridir. Görüldüğü üzere başvuru tarihi ile sonuçlanma tarihleri arasında bir ile iki buçuk yıl arasında süreler geçmiştir. Bizce bu sürelerin uzunluğu da coğrafi işaret başvurularının görece olarak az olmasının bir sebebi olarak değerlendirilebilir.

2.3.1. Damal Bebeği

Damal Bebeği, Ardahan'ın Damal ilçesinde yaşayan Fidan Atmaca tarafından fabrikasyon bir bebeğin yörelin geleneksel giyiminden hareketle hazırlanan el işçiliği kıyafetlerle giydirilmesi ve süslenmesiyle oluşturulan bebeklerdir. Fidan Atmaca yapmış olduğu Damal Bebeği ile Japonya'da 1996 yılında "Yöresel Folklorik Bebekler" yarışmasında el emeği kategorisinde birinci olmuştur. Dönemin başbakanı Tansu Çiller'in Türkgözü Sınır Kapısı açılışı için Ardahan Posof'a gittiği sırada bu bebekten haberi olmuş ve onun talimatıyla ilk Damal Bebeği Kursu açılmıştır. Sonrasında pek çok kurum ve kuruluş bünyesinde Damal Bebeği kursları açılmış, kursların kiminde Fidan Atmaca kiminde onun yetiştirdiği öğrencileri hocalık yapar olmuştur.

"Bu folklorik bebeğin kıyafetleri, bölgede Türkmen üst kimliği taşıyan Alevi halkı kadınlarının geleneksel kıyafetidir. Merkeze uzak kesimlerde çok az olsa da halen yaşlı kadınların kıyafetleri bebeğin giysileri ile aynıdır" (Güven, 2018: 659-660)

Görsel 34: Fidan Atmaca ve kendi giyim kuşamından esinlenerek yaptığı Damal Bebeği

Bebekler sadece kadın, genç kız ve düğün arefesindeki kız giyimini yansıtmaktadır; erkek giyimini yansıtan bir Damal Bebeği yapılmamıştır. Bebeğin kıyafetleri üçetek, önlük, gömlek, şalvar, yelek, cepken, göğüslük, tor, fes, takye ve kolçaktan oluşmaktadır. Bebeklerin kendisi fabrikasyon plastik bebeklerken giyim kuşamlarında kumaş, boncuk gibi malzemeler kullanılmaktadır. Makine ile birlikte çapraz işi adı verilen el nakışı ile boncuk işleme tekniklerinin kullanıldığı bebeklerde temsil edilen kadının kimi zaman yaşına kimi zaman medeni durumuna uygun olduğu düşünülen renkler tercih edilmektedir. Fidan atmaca genç kız bebeklerinde açık ve canlı renkler kullandığını, evli ya da yaşlı kadın bebeklerinde biraz daha koyu renkler kullandığını

belirtmektedir. Bebekler 15-20 cm'den başlanarak farklı boyutlarda yapılabilmektedir.

Görsel 35: Damal Bebekleri

Bebeklerde el işçiliğinin ve ayrıntının fazlalığı bebeklerin yapım süresini uzatmakta ve bu da imkânlar ölçüsünde bebeklerin satış fiyatına yansımaktadır. 15-20 cm'lik bir bebeğin yaklaşık iki günde tamamlanıp 2022 yılında 100-150 TL arasında bir fiyata satıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu durum bebeklerin ağırlıklı olarak oyuncaktan ziyade turistik anı ya da hediyeelik eşya kategorisinde işlev görmesini açıklamaktadır.

Görsel 36: Fidan Atmaca ile Nagihan Çetin

Türkiye’de birçok oyuncak müzesinde Damal Bebeği örnekleri sergilenmektedir. İstanbul Oyuncak Müzesi, Antalya Oyuncak Müzesi, Anadolu Oyuncak Müzesi (Antalya), Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi (İstanbul), Ümran Baradan Oyuncak Müzesi (İzmir) bu müzelerden birkaçıdır.

2.3.2. Nüzhetiye / Döşeme Bebeği

Nüzhetiye Bebeği adını Kocaeli’nin Gölcük İlçesine bağlı Nüzhetiye Köyünden almaktadır. Nüzhetiye köyünün eski adı Döşeme Köyü olduğundan zaman zaman bu bebeklere Döşeme Köyü Bebeği de denilmektedir.

Nüzhetiye Bebekleri bez bebeklerin köydeki kadınların yöresel kıyafetlerini yansıtır biçimde yapılan kıyafetlerle giydirilmesi ve süslenmesiyle oluşturulur. Başörtülerde beyaz renk örtüye iğne oyası kullanılırken eteklerde ağırlıklı olarak üzüm salkımları işlenir.

Görsel 37: Nüzhetiye/Döşeme Bebeği

2.3.3. Soğanlı Bez Bebekleri

Görsel 38: Soğanlı Bez Bebeği

Türkiye'nin folklorik bebek konusunda en yaygın bebeklerinin başında gelen Soğanlı Bez Bebekleri

“Kayseri’nin Yeşilhisar ilçesine bağlı Soğanlı köyünde yöre halkı tarafından atık malzemeler ve kumaş parçaları ile yapılmaktadır. Yöresel kıyafetlerin birer örneği olarak dikilen kıyafetler sapan şeklindeki ağaç dallarından veya tellerden oluşturulan iskelet ile metal şişe veya kavanoz kapaklarından hazırlanan baş üzerine giydirilerek oluşturulmaktadır” (Beğiç, 2023: 78).

2.3.4. Yenihan Bebekleri

Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından 09.10.2020 tarihinde tescillenen Yenihan Bebekleri Sivas’ın Yıldızeli ilçesine ait bebeklerdir.

“Yıldızeli ilçesinin bilinen ilk adı Yenihan’dır. Yenihan Bebekleri adını, yörenin eski adından almıştır. Yöre insanları sosyal-kültürel ve ailevi yaşantılarını, inançlarını, duygu ve düşüncelerini giyim kuşam, takı, örtünme şeklini yani yaşam tarzlarının geleneksel özelliklerini sonraki kuşaklara Yenihan Bebekleri yoluyla aktarmaya devam etmektedir. Yenihan Bebeklerinin ayırt edici özellikleri ahşap iskelet hazırlığı, bebek yüzlerinin çizimi, saç, başörtüsü, fes, heybe, önlük, iç ve dış giyim ve diğer aksesuarlar ile süslemeler el emeği ile yapılır. Bebek iskelet ve kaidesi ahşaptan hazırlanır. Önlüklerde Anadolu kilim motifleri kullanılır.” (<https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/28561a07-8cbc-46c8-a67e-dd26d9f664b0.pdf>, Erişim Tarihi: 17.08.2023).

Kadın ve erkek olarak hazırlanan bebekler yöre insanının giyim kuşamını yansıtmaktadır. Kadın giyim kuşamında çorap, önlük, heybe, kolye, fes, kıyafet, başörtüsü ve üç etek kullanılırken erkek giyim kuşamında çorap, çarık, şapka, şalvar, cüzdan, heybe, içlik, gömlek, bel kuşağı gibi giyim kuşam unsurları kullanılır.

Görsel 39: Yenihan Bebekleri

3. FOLKLORİK BEBEKLERİN İŞLEVLERİ

3.1. Büyü

İnsanlığın en eski üretimlerinden biri olan bebekler, farklı coğrafya ve zamanlarda birçok işlev üstlenmişken bu işlevlerin en eskilerinin başında büyü faaliyetlerinde kullanım gelmektedir. Büyü, özel güçleri olduğuna inanılan kimi insanların kutsiyet atfettikleri nesnelere veya sözleri kullanarak insanların olmasını istedikleri şeyleri gerçekleştirmeye ya da olmasını istemedikleri şeyleri engellemeye dönük faaliyetlerinin genel adıdır. Dünya üzerinde birçok toplumda var olan üst başlık olarak büyü denilen faaliyetlerin sayısız çeşidi bulunmaktadır. Burada büyü faaliyetlerinde yapma bebeklerin kullanımına bir örnek olması açısından voodoo büyülerinden söz edilecektir. Voodoo büyüleri kimi toplumlar için kimi zamanlarda dini birer ritüel olarak gerçekleştirilmektedir.

“Afro-Amerikan sihir ve büyü dünyasının en yaygın dini inanışlarından biri olmakla birlikte halen üzeri ağır bir sır tabakasıyla örtülü ve Voodoo çoğu kez korkuyla birlikte anılıyor... Voodoo bebekleri kötülerin kâbusudur, ancak yapacağımız sihirle size aşk ve para da getirebilirler... Para çeken büyüleri kullanmak için bir Voodoo veya Uğurlu Mojo bebeği de kullanabilirsiniz” (Snake, 2012).

Dünya genelinde Voodoo ismiyle bilinen büyü Türk kültüründe bu isimle pek yaygınlaşmamışken kimi büyüsel işlemlerde bez bebeklerin kullanıldığı bilinmektedir. Bu kullanım zaman zaman Türk sinemasına da yansımıştır. Bahse

konu kullanımlarda bezden yapılan bir bebek bir kişiyi temsil etmektedir ve bebeğe iğne batırılması ile bebeğin temsil ettiği kişinin acı çekmesi amaçlanmaktadır; ayrıca bir büyücü tarafından yapılan bebekler yine iğne yardımıyla onların sahiplerinin işlerini kolaylaştırmaktadır. 1972 yapımı “Kırk Yalan Memiş” isimli film bir bebeğin büyü aracı olarak kullanımının Türk sinemasındaki önemli örneklerinden biridir.

Görsel 40: Kırk Yalan Memiş

3.2. Çocuk İçin Oyuncak

İnsanlığın en eski maddi kültür unsurlarından biri olan oyuncaklar çeşitli malzemelerden, farklı teknikler kullanılarak yapılan ve çeşitli işlevler yüklenen materyallerdir. Sözlüklerde “oyun oynamaya yarayan araç, çocukların oynamalarına yarayan araç” (Eyüboğlu, 1988: 245) gibi temel anlamlarla açıklanan oyuncak kelimesi, mecaz olarak başkaları tarafından bir araç gibi kullanılan, hiçe sayılan, kişisiz, iradesiz insan; önemsiz ve kolay iş (Çağbayır, 2007: 3661) anlamlarına gelmektedir.

Tarihinin hemen hemen insanlığın tarihi kadar eski olduğu ileri sürülebilen oyuncaklar (Niemann, 1991: 56) gerek çocuk gerekse yetişkin için birçok farklı anlam ve işleve sahiptir. Oyuncakların çeşitli toplumlar tarafından farklı zaman dilimlerinde büyüsel dinsel amaçlarla kullanıldığı bilinmektedir ve bu kullanımlarda parça bütünü yansıtır kabulü etkindir. “İnsan, ilk kullandığı nesnelere zamanla minyatürleştirilmiş ve onlara farklı dönemlerde farklı manalar yüklemiştir. Farklı amaçlarla minyatürleştirdiği bu nesnelere zamanla oyuncak kültürünün bir parçası olmuştur ...” (Güven, 2018: 656).

Oyuncağın tapınma ve büyü aracı olarak kullanımı aslında çocuk değil çoğunlukla yetişkinin özne olduğu bir alandır ve bu kısmın kapsamı dışındadır. Burada oyuncağın çocuğun özne olduğu durumlarda taşıdığı ve çocuğa ilişkin olarak oyuncak bebeklerden beklenen işlevlerine odaklanılacaktır. Çocuk için oyuncağın bir sınırı olmadığından bu kısımda oyuncak ya da folklorik bebek şeklinde bir ayrıma gidilmeyecektir.

Görsel 41

3.2.1. Eğlenme ve Kaliteli Zaman Geçirme

Geleneksel kültürde oyuncak bebek alınan değil yapılan bir nesnedir. Çocuk kendi başına, arkadaşları ile ya da aile üyeleri ile birlikte oyuncağını kendisi yapar. Bu süreçte çocuğun el becerileri, el göz koordinasyonu, estetik algısı, yaratıcılığı gelişir; kendisine güveni ve üretkenliği artar, hayallerini dışı vurarak soyutu somuta dönüştürme kazanımı sağlanır ve süreç, oyuncak yapımının yanı sıra çocuğun fiziksel ve psikolojik birçok kazanım elde ettiği bir öğrenme sürecine dönüşür. Bu süreç aile içerisinde gerçekleştiğinde anne babanın çocukla birlikte kaliteli zaman geçirdiği bir vakit dilimi olarak da ayrıca önem taşır.

Bugün için modern dünya olarak adlandırılan zaman dilimlerinde çocuğun anne babasıyla kaliteli zaman geçirmesinin, aile içi iletişimin öneminin vurgulandığı, ailelere bu zaman dilimlerini sunmaya yönelik oyunların,

oyuncakların, etkinliklerin planlandığı, uzmanlaşmış kişilerin ve firmaların çalıştığı bu kazanımların elde edilmesinin geleneksel kültür ortamında ev ortamındaki bir oyuncak bebek yapımıyla sağlanabilir olduğu görülmektedir.

Gizil öğrenme aslında öğrenmenin kalıcı bir şekilde gerçekleştiği öğrenme türüdür ve geleneksel kültürdeki aileler bu süreçleri kendi ailelerinden, çevrelerinden farkında olarak ya da olmayarak öğrenmekte; literatürdeki adını bilmeseler de kendi çocuklarına da benzeri bir şekilde aktarmaktadırlar.

Bugün için bir anne ya da baba tarafından yüzlerce lira verilerek waldorf ya da başka bir adla anılan bir bebeğin alınıp çocuğa verilmesinden anne ya da babanın çocuğuyla birlikte bahçedeki çamurdan bir bebek yapmaları, onu süslemeleri, ona isim koyup kimlik kazandırmaları çok daha uzun süreli ve işlevsel olabilir.

Görsel 42

3.2.2. Yalnızlık hissinden kurtulma

Yalnızlık hissi çoğunlukla sadece gençlere ve yetişkinlere özgü bir his gibi düşünülse de çocuklarda da bu his yoğun bir şekilde yaşanabilir. Çocuk, bu histen kurtulmak için kimi zaman hayaller gibi soyut düşüncelerden bir oyuncak gibi somut bir nesneye sığınmayı tercih eder. Bu nesne oyuncak bir araba ya da hayvan figürü olabileceği gibi çoğunlukla oyuncak bebek olmaktadır. Oyuncak bebek, çocuk için sadece bir eğlence aracı olarak kalmamakta, onun arkadaşı olarak yalnızlık hissinden kurtulmasını da sağlama fonksiyonunu üstlenmektedir.

3.2.3. Paylaşma

Cansız varlıkları canlı olarak düşünme özellikle çocukların oyuncak bebeklerine karşı tutumlarında yer bulmaktadır. Oyuncağını uyutan, gezdiren, ona yemek yediren çocuk için oyuncak bebeği kendisi gibidir ve kendisi ne yapıyorsa o da yapabilir. Bu fikrin gelişimi çocuklarda paylaşma duygusunun ve davranışının gelişimine destek vermektedir.

3.2.4. Farklılıklara Saygı Duyma

Dünya üzerinde insanın fiziksel özellikleriyle ilgili standart bir şema varken her insan aynı fiziksel özellikler ve yeterliliklere sahip değildir ya da kimi insanlar doğuştan sahip oldukları bu nitelikleri zaman içerisinde hastalık veya kazalar gibi çeşitli etkenler sonucunda kaybedebilirler. Oyuncak bebekler çocukların bu alışılmışın dışında niteliklere sahip olan, fiziksel olarak bir engeli bulunan bireylere ilişkin ön yargılara sahip olmamaları ya da varsa bu yargılarından kurtulmalarında işlevsel olarak değerlendirilebilir.

Dünya ile birlikte Türkiye'de de son yıllarda rağbet gösterilmeye başlanan engelli bebeklerin yapılması bu işlevin ön plana çıkması gerekliliğindedir. Bu süreçte, yaratmış

olduğu düşünölen ideal güzellik algısıyla sık sık eleştiriler alan Barbie'nin girişimi bir örnektir. Barbie farklılıklara saygı duyma ve ideal olduğu düşünölen algıları yıkma adına farklı fiziksel özelliklere sahip bebek modellerini çok sınırlı sayılarda üreterek piyasaya sürmektedir. Bu süreçte hem farklılıklara saygı hem de rol model sunma amacını birlikte taşıyacak şekilde farklı kültürlerden farklı özellikleriyle ön plana çıkan kişilerin bebeklerinin yapımı tercih edilmiştir. Bunu kendi bünyesinde bir geleneğe dönüştürmeye çalışan firma her sene bu kriterlere uygun rol modeller seçerek bebeklerini üretmektedir. Türkiye'den yüzme alanında milli sporcu olan ve iki kolu olmayan Sümeyye Boyacı 2020 yılı için bebeği yapılan rol modellerden birisidir.

Görsel 43: Sümeyye Boyacı

Benzeri bir girişim amigurumi ya da bez bebeklerde de görölmektedir. Kurumsaldan öte bireysel olarak yapılan bu bebeklerde az da olsa ten rengi ya da fiziksel özellikler olarak standartların dışında bebekler yapılmaktadır. Çünkü dünya üzerindeki her insanın iki kolu, iki bacağı olmayabilir, kimi insanlar gözlük, işitme cihazı takabilir, kimilerinin koltuk

değneği olabilir bu normaldir, normal karşılanmalıdır ve çocuklara bunun normal olduğuna ilişkin bir bilinç verilmelidir. Fiziksel olarak bir engeli ya da farklılığı olan insanlar gibi oyuncak bebeklerde de bu farklılıklar yansıtılarak bu bilince ulaşılmasına çalışılabilir.

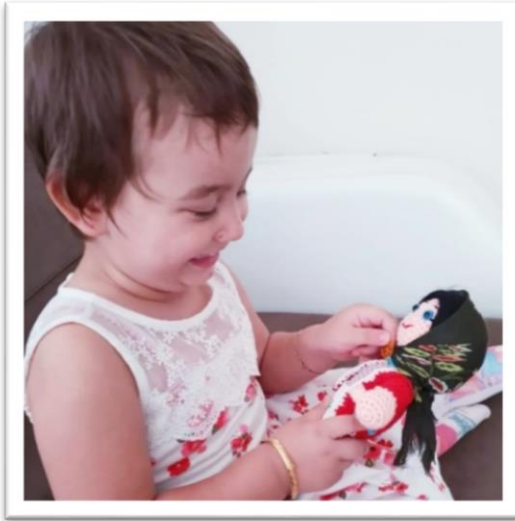
İnsanlar arasındaki fiziksel farklılıkların görüldüğü bir diğer alan ise ten renkleridir. Dünyanın her geçen gün küçülmesine istinaden farklı ten renklerine sahip insanlar daha çok bir araya gelmekte ve iletişim kurmaktadır. Bu süreçlerde çocukların ön yargılardan uzak bir şekilde büyümesi, eğitilmeleri önem taşımaktadır. Farklı ten renklerine sahip oyuncak bebekler bu noktada işe koşularak çocukların küçük yaşlardan itibaren farklılıklara saygı duymayı, ten rengindeki farklılığın kimseyi üstün ya da aşağı yapmayacağını öğrenmeleri sağlanabilir.

Görsel 44

3.2.5. Davranış Yansıtma

Dede Korkut'un Mukaddimesinde geçen "Oğul atadan öğrenir bey olmayı kız anadan öğrenir sofrayı düzmeyi" sözleri öğrenmenin rol modeller üzerinden gerçekleştiği fikriyle örtüşmekte ve bunun Türk kültür hayatındaki yerini göstermektedir. Çocuklar tarafından taklit ederek, bakarak, görerek öğrenilen bilgi, tutum ve davranışların sergilenebileceği bir ortam akran grupları iken bir diğeri de oyun süreçlerinde üstlendikleri roller ve oyuncaklarına karşı gösterdikleri tepkilerdir. Özellikle aile içerisindeki psikolojik ortama bağlı olarak kimi çocukların oyuncak bebeklerine zarar verdikleri, onların kollarını, bacaklarını kırdıkları, kestikleri, saçlarını kopardıkları görülmektedir. Çocuğun oyuncaklarına karşı bu davranışları pedagoğ ve psikoloğlar açısından oldukça önem taşır. Çocuğun oyuncak bebeğıyle iletişimi onun aile ve içerisinde bulunduğı ortamda maruz kaldığı durumlar hakkında bilgi verebilir.

Görsel 45

3.2.6. Kültür Aktarımı ve Cinsiyet Rollerinin Öğrenimi

Görsel 46

Folklorik bebekler kültürel aktarımda ve buna bağlı olarak çocukların cinsiyet rollerini öğrenmelerinde ve pekiştirmelerinde önem arz etmektedir. “... bebekler, ev eşyaları görünümünde olan minyatür oyuncaklar kadının anne, ev hanımı rollerine vurgu yapan ve toplumdaki pozisyonlarına uygun davranmaya iten hazırlayıcılarıdır” (Uyaniker, 2021: 161). Kız çocuk ve erkek çocukların oynadıkları oyuncak bebeklerin fiziksel özellikleri ile bu bebeklerin giyim kuşam ve süslemelerinde tercih edilen renklerin yanı sıra bu bebeklerle oynadıkları oyunlar da cinsiyet ve cinsiyet rollerini ön plana çıkarmaktadır. Her ne kadar renklerin cinsiyeti yoksa da kültürler içerisinde cinsiyetlerle özdeşleştirilen renkler bulunduğu bir gerçektir. Türk toplumunda pembe renginin kız, mavinin erkek, sarı ve yeşilin her ikisi için de uygun olduğu algısı yüksektir.

Cinsiyete göre oyuncak bebekler incelendiğinde kız çocukların bebekleri ile erkek çocukların bebekleri arasında tercih edilen ya da çocuğa sunulan renk farklılıkların yanı sıra kız çocuklarının bebeklerinde genellikle uzun saç, görece olarak güzel, zayıf, çıkarılabilir kıyafetler ve bol aksesuarlar dikkat çekerken erkek çocukların bebeklerinde sabit kıyafetler, sert bakışlar, az aksesuar, savaş aletleri gibi unsurlar ön plandadır.

Oyuncak bebeklerde meslek temsilleri konusunda cinsiyete dayalı bir ayrımın somut olarak varlığından söz etmek çok mümkün olmasa da çocukların bu bebeklerle oynarken üstlendikleri meslek temsillerinde bariz bir ayrım olduğu görülmektedir. Özellikle sanal ya da bireysel oyun ve oyuncakların yaygın olmadığı dönemlerde, mahalle kültürü içerisinde mahalledeki kız ve erkek çocukların bir arada oynadığı evcilik ismi verilen oyunlarda kız çocuğun bebeğiyle evde yemek, temizlik yapan, çocuklarına bakan bir anneyi temsil etmesine karşın erkek çocuğun bebeğiyle sabah işe giden, para kazanan, çeşitli meslekler sahibi olan bir babayı temsil etmesi yaygın bir içeriktir.

3.3. Propaganda ve Kültürel Diplomasi

Sanat ve bilim dünyasında uzun yıllar tartışma konusu olduğu kadar bir yere varması, kesin tanımlarının yapılması ve sınırlarının çizilmesi oldukça güç olan sanat nedir zanaat nedir, ikisi aynı mıdır, farklı mıdır, farklı ise birinin diğerine göre üstünlüğü var mıdır sorularına modern sanat kavramları göreceli olarak bir yanıt sunmuş ve bir maddenin kullanımı ile yapılan ürünlerin yer aldığı alanlara plastik sanatlar adını vermiştir. Bu isimlendirme bahse konu tartışmaları bir yere kadar sonlandırırken sanatın amacının ne olduğu, ne olması gerektiği ve sanatın işlevleri üzerine olan tartışmalar sürekliliğini korumaktadır. Bu tartışmaların ağırlıkta olduğu

alanların başında sanatın propaganda aracı olup olmayacağı; olursa bunun sonuçlarının ne, olmazsa ne olacağıdır.

Genel olarak propaganda kelimesi etkileme, sindirme ve yanıltma yöntemlerini içeren olumsuz bir izlenim yaratırken sanat fikri ise birçokları için hakikate, güzelliğe ve özgürlüğe ulaşmayı amaçlayan bir etkinlik alanını ifade etmektedir. Bu sebeple kimilerine göre 'propaganda sanatı' terim olarak bir çelişki içermektedir (Clark, 2017: 11). Sanat gibi iyi ve yüce kabul edilen bir alanın propaganda gibi kötü ve bayağı, savaşı, hileyi ve kaosu çağrıştıran bir kelime ile bir arada kullanımı sorun olarak görülmektedir.

Her ne kadar bu tartışmalar sürüp gitse de sanatın bir propaganda aracı olarak kullanımı yüzyıllardır yapılan bir tercihtir.

“Tarihte şehir devletleri, krallıklar ve imparatorlukların hükümdarları sanatı anıtsal olarak iktidarlarının altını çizmek, zaferlerini yüceltmek ya da düşmanlarına gözdağı vermek, kara çalmak amacıyla kullanmıştır”(Clark, 2017: 15).

I. Dünya Savaşında ve II. Dünya Savaşında sanat bir propaganda aracı olarak kullanılarak taraf olunan devletin, düşüncenin, ideolojinin yüceltilmesi, karşı olunanın ise yerilmesi sağlanmaya çalışılmış ve büyük oranda da başarılı olunmuştur.

Özellikle Nazi Almanyası ve Rusya sanatın propaganda aracı olarak kullanımının (Clark, 2017: 12) başarılı (!) örneklerini sunmuşlardır.

“Resim, heykel ve tiyatro gibi geleneksel sanat türlerinin rolleri genellikle marjinal olmuştur. Bununla birlikte sanatın savaş propagandasındaki işlevi genellikle ulus törelerini ve kültürel mirasını sembolize etmek ve ulus kimliğinin genel bir simgesi olmaktır” (Clark, 2017: 131).

“... 1909 yılında kurulan, amacını ‘kadınları sanat ve zanaatta etkili propaganda gerçekleştirebilecek şekilde geliştirmek’ ve ‘ resimli reklamlar, bayraklar ve süslemelerle kadın hareketini desteklemek’ olarak tanımlayan Kadınlara Oy Hakkı Atölyesi gibi ... sanatçı topluluklarında kadın sanatçılar topluca çalışarak çizim, işleme ve iğne işi yapma gibi becerilerini politik el ürünleri ortaya çıkarmakta kullanmıştır” (Clark, 2017: 40).

Sanatın propaganda aracı olarak kullanımı savaş öncesi ya da savaş sırasında sınırlı değildir; bu, savaş sonrası savaşın etkilerini göstermek ya da bir toplum/ulus imajı çizmek için de tercih edilen bir araçtır. Folklorik bebekler de bu bağlamda oyuncak, turistik anı eşyası ya da ekonomik getirisi olan bir üründen çok daha fazlası olarak değerlendirilebilmektedir. Folklorik bebekle bir imaj çizilerek bu imaj üzerinden algı oluşturulmasının birçok örneği vardır. Rhoda Seidenberg tarafından kaleme alınan “ Nosytagia or Propaganda –Souvenir Dolls and the Franco Regime” isimli makale folklorik bebeğin propaganda aracı olarak kullanımına İspanya’nın Franco dönemini örnek olarak sunmaktadır. Franco döneminde İspanya, kendi halkının kültürel köklerini temsil eden görüntülerini ön plana çıkarmaya çalışmış, bu amaçla krallığın ünlü ressamlarına İspanya’nın, İspanya halkının kültürel yanını temsil eden resimler yaptırılmıştır. Bu yapılırken dil özellikleri ve giyim kuşam unsurları gibi farklı özellikler barındıran İspanya eyaletlerinden tasvirler oluşturulmuştur. Franco, halk kültürünü kendi siyasi görüşü ve diplomatik hamleleri için bir araç olarak kullanmıştır. Daha sonra bu resimlerden hareketle folklorik nitelik taşıyan bebekler yapılmıştır.

“... Barselona merkezli bu şirketler, 40’lı yıllarda Franco diktatörlüğü döneminde bebekler yaptılar. Ayrıca Marin Chiclana, bu dönemde İspanyol yöresel kıyafetlerini betimleyen sofistike plastik hediyelik bebekler yaptı. Zamanın İspanyol Propaganda

departmanı, Batılı ülkelere mutlu, gururlu ve birleşik bir İspanya göstermek istedi. İspanyolların bölgesel kıyafetli görüntüleri propaganda makinesinin baskın temalarıydı” (Seidenberg, 2018: 36).

Yapılan bebeklerde İspanya'nın vazgeçilmezi boğa güreşleri, flemenco, tango gibi kültürel özellikleri ile İspanya halkının farklı eyaletlerdeki giyim kuşam ve süslenme özellikleri, kimi zaman birebir gerçeğini yansıtır şekilde kimi zaman ise çeşitli sebeplerle değişikliklere gidilerek bebeklerle satılabilir objeler haline getirilmiştir. “Birçok kültür tarihçisi, Franco'nun rejimi sırasında özellikle İspanyol köylülerinin imajını keskin bir şekilde kullandığı hakkında yazdı.” (Seidenberg, 2018: 45).

Folklorik bebeklerin kültürel diplomasi bağlamında kullanılması düşüncesinin izlerini Türkiye'de Elif Bebek Projesinde görmek mümkündür. Olgunlaşma Enstitüleri tarafından yapılan Elif Bebekler, milli kimliği yaratıcı niteliklerle donatılmaya çalışılmış ve devlet erkânı tarafından resmi ziyaretlerde hediyelik olarak düşünülmüş ürünlerdir. Her ne kadar el işçiliğinin fazlalığı, satış fiyatının yüksekliği gibi sebeplerle proje istendik başarıya ulaşmasa da projenin fikir aşaması dahi folklorik bebeklerin kültürel diplomasi aracı olarak değerlendirilebileceğini göstermesi bakımından önemli ve önemlidir.

3.4. Nostalji

“Nostos (dönüş ve algps (acı, eziyet) kelimelerinden oluşan nostalji kelimesi ...'geri dönüş acısıdır'; hem insanın uzakta olduğunda çektiği eziyet hem de geri dönmek için katlanılan sıkıntılardır” (Cassin, 2020: 16). Nostalji bir yere, bir döneme, bir çağa ait olabilir. Birey özellikle geçmiş yaşantısında onun için değerli olan yer, dönem ya da olaya ait izleri hatırlayarak, yad ederek, onları çağrıştıracak imge ve eşyaları yanında bulundurarak mutlu olmayı tercih edebilir. Böylesi

durumlarda özellikle çocukluk çağına ait objeler de önem taşır ve bu objelerden biri de bebeklerdir. İster oyuncak ister folklorik bebek olsun bu bebekler birey üzerinde geçmiş, özlenen, istenen günlere, zamanlara dair çağrışımlar yaparak bireyler için anlam yüklü nesnelere haline dönüşebilmektedirler.

3.5. Ekonomi

İster oyun amaçlı ister folklorik olsun söz konusu bebeklerin bugün için ekonomik bağlamda oldukça gelişmiş ve güçlü bir endüstri alanı olduğu inkâr kabul etmez bir gerçekliktir. Bu gerçeklik üretim, reklam, pazarlama gibi birçok alanı kapsamaktadır. Bahse konu alanda bir bebek, sadece bir oyuncak olarak kalmamakta psikolojik, kültürel, eğitsel ve sanatsal birçok işlevi bünyesinde barındıran ve bunlarla birlikte birçok amaca da hizmet eden bir araç olmaktadır. Türkiye’de bugün bu bebeklerin satıldığı, reklamının yapıldığı sayısız ortam bulunmaktadır. Oyuncak mağazaları, semt pazarları, bakkallar, marketler, giyim mağazaları, bijuteriler, sosyal medya siteleri, internet mağazaları bu ortamlardan sadece birkaçıdır.

Özellikle medyanın etkin olmasıyla birlikte çizgi film karakterleri ön plana çıkmış ve bu karakterlerin oyuncak bebekleri de gerek fabrikasyon gerek el yapımı olarak piyasaya sürülür olmuştur. Kişinin sevdiği, güvendiği, hayran olduğu bir çizgi film karakterine dokunma, onu yanında hissetme hissinden hareketle bunu ekonomik bir çıktıya dönüştürme fikri bu bebeklerin üretimini sağlamıştır. Ekonomik döngüde birçok bileşenin bir arada bulunması, birbirini desteklemesi kaçınılmaz bir süreçtir ve bu süreçte televizyonda yer alan bir çizgi filmin sinema filminin çekilmesi, filmin karakterlerinin oyuncaklarının üretilmesi, McDonald’s, Burger King gibi kuruluşların bu oyuncakları

kendi ürünlerinin yanında hediye etmesi artık olağan bir uygulamadır.

3.6. Aidiyet ve Kimlik

Kimlik bir şeyin ne, bir insanın kim olduğunu belirten göstergelerdir. Bu göstergeler “Sen kimsin?” ya da “Ben kimim?” sorularının yanıtları olarak kullanılır. İnsanlar, özellikle çok sevdikleri bebeklerine ilk olarak bir isim koyarak onlara kimlik kazandırmaya başlarlar. Bu kimliklendirme süreci önem taşımaktadır. Aynı zamanda folklorik bebeklerin “aynı bizim oraların giyimi...”, “benim babaannem de başını bu bebek gibi örterdi...” gibi ifadelerle anlatılması insanların o bebeklere yükledikleri anlamları göstermesi bakımından dikkate değerdir.

4. AMİGURUMİ TEKNİĞİ İLE FOLKLORİK BEBEK TASARIMLARI

4.1. Folklorik Bebek Tasarımları

Bu bölümde yer alan bebekler, bu çalışmanın yazarı tarafından 2014 yılından itibaren tasarlanıp üretilen bebeklerdir. Bu bebekler, çalışmada ileri sürülen folklorik bebeklerin bir yöreye ait malzeme, giyim kuşam ve süslenme ile geleneksel mesleklerin çok daha ötesinde anlam ve işlevler yüklenerek kültürü farklı yönleriyle temsil eden unsurlar şeklinde yapılabileceği düşüncesini somutlaştırmak, fikrin teoriden öteye pratiğe geçmesini sağlamak adına yapılmıştır. Bebeklerle kültürün mitoloji, inanç/inanış, halk oyunları ve masal, efsane, fıkra gibi sözlü kültür unsurları yansıtılmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Dede Korkut

Karakterin Adı:	Dede Korkut
Karakter Hakkında Bilgi:	Korkut Ata ismiyle de bilinir. Oğuz Türklerinin bilinen en eski kahramanlık destanlarının anlatıcı karakteridir. Farklı anlatılarda onu bazen kimselere aman vermeyen bir şaman bazen elinde kopuzuyla bir ozan bazen de bilge bir danışman olarak görürüz. Bozkır kültürüne hâkimiyeti, tecrübesi ve bilgeliğiyle hem yöneticilere hem de toplumuna yol göstermiş, karşılık beklemeden yardımda bulunmuş ve onları zorluklardan kurtarmıştır.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz.
Boy:	40 cm

4.1.2. Umay Ana

Karakterin Adı:	Umay Ana
Karakter Hakkında Bilgi:	Orhun Abidelerinde geçen Umay, Türk kültüründe çocukları koruma işlevine sahiptir. Beyaz elbiseli, uzun gümüş renkli saçları olan Umay Ana orta yaşlı bir kadındır. Üç boynuzlu bir tacı vardır.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, vidalı göz, plastik delikli tabaka, bez çiçekler.
Boy:	35cm

4.1.3. Şaman

Karakterin Adı:	Şaman
Karakter Hakkında Bilgi:	Şaman, Şamanizm'e bağlı topluluklar arasında ruhlarla insanlar arasında bağlantı kuran bir nevi din adamıdır. Şaman ayini ve törenlerini yapanlara ve ruhlarla insanlar arasında bağ kuranlara eski Türkler genellikle "Kam" der.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, deri.
Boy:	25 cm

4.1.4. Ayaz Ata

Karakterin Adı:	Ayaz Ata
Karakter Hakkında Bilgi:	Ayaz Ata konusu Türk kültürü için tartışmalı olmakla birlikte Ayaz Ata Nardugan Bayramı ile özdeşleştirilen bir karakterdir. Anlatıya göre Ayaz Ata kışın dondurucu soğuk günlerinde ortaya çıkar ve ihtiyaç sahiplerine yardım eder.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz.
Boy:	40 cm

4.1.5. Şahmeran

Karakterin Adı:	Şahmeran
Karakter Hakkında Bilgi:	Şahmeran, Türk kültüründe sözlü anlatı geleneği içerisinde anlatılagelen bir efsanenin adı ve kahramanıdır. Şahmeran kelimesi yılanların padişahı anlamına gelmektedir. Şahmeranın bir tarafı insan başı bir tarafı yılanbaşı şeklindedir. Özellikle Mersin, Tarsus, Mardin civarında Şahmeran'ın merkezde olduğu ve onun Camsab/Padişah ya da Lokman Hekim gibi karakterlerle yaşadığı olaylara yer veren birçok efsane anlatılmaktadır.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz, pul, boncuk, keçe.
Boy:	20 cm

4.1.6. Semazen

Karakterin Adı:	Semazen
Karakter Hakkında Bilgi:	Semazen, sema gösterisi yapan kişiye denmektedir. Sema, ney gibi çalgılar eşliğinde semazenlerin kollarını iki tarafa doğru açıp sağ avucunu gökyüzüne, sol avucunu ise yeryüzüne çevirerek Hak'tan alıp halka dağıtmayı sembolize ettiği törenlerdir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, keçe, deri.
Boy:	40 cm

4.1.7. Semah

Karakterin Adı:	Semah
Karakter Hakkında Bilgi:	Alevi ve Bektaşî kültüründe inanç gereği cemlerde icra edilen semah, hizmet sahipleri olan zakirlerin çaldığı saz eşliğinde söylenen sözler ve müziğin ritmine uyarak yapılan hareketlerdir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, tül.
Boy:	25 cm

4.1.8. Pir Sultan Abdal

Karakterin Adı:	Pir Sultan Abdal
Karakter Hakkında Bilgi:	Alevi Bektaşî edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Pir Sultan Abdal'ın 16. Yüzyılda Sivas'ta yaşadığı bilinmektedir. Hızır Paşa isimli bir Paşa tarafından idam edilmiştir. Yaşadığı dönemden günümüze gelen pek çok şiiri vardır, bu şiirlerinden önemli bir kısmı Türk Halk Müziği içerisinde türkü olarak icra edilmektedir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz, pul, zincir, keçe.
Boy:	25 cm

4.1.9. Kaygusuz Abdal

Karakterin Adı:	Kaygusuz Abdal
Karakter Hakkında Bilgi:	14. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Asıl adı Alaeddin Gaybî'dir. Hayatına ilişkin bilgiler sınırlıdır. Hakkında anlatılan bir menkabeğe göre Alanya Beyinin oğludur, iyi bir eğitim almıştır. Bektaşî Dergâhına girmiştir. Kaygusuz Abdal'ın tasavvuf konusunda birçok eseri vardır. Bunlar: Budalaname, Kitab-ı Miglate, Vücutname, Dilguşa, Sarayname, Divan, Gülistan ve Mesneviler'dir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, keçe.
Boy:	25 cm

4.1.10. Bekri Mustafa

Karakterin Adı:	Bekri Mustafa
Karakter Hakkında Bilgi:	Türk fıkra kahramanı olan Bekri Mustafa, IV. Murat devrinde yaşamıştır. IV. Murat devri başta içki olmak üzere birçok yasakla anılmaktadır. Bekri Mustafa tüm yasaklara ve cezalara rağmen içki içmeye devam eden bir karakterdir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, vidalı göz.
Boy:	25 cm

4.1.11. Keloğlan ile Cankız

Karakterin Adı:	Keloğlan ile Cankız
Karakter Hakkında Bilgi:	Türk masal kahramanı olan Keloğlan annesinin tek çocuğudur. Kel, saf görünümlü ama oldukça zeki bir karakterdir. Kimi zaman yanlış anlamalarıyla kimi zaman hazır cevaplılığı ve kurnazca yaptığı işlerle insanları güldürmektedir. Bir eşeği olan Keloğlan'ın aşık olduğu kız kimi masalarda Cankız kimi masalarda Aykız'dır. Türk sinemasında masallardan esinlenilerek çekilen filmlerde Keloğlan rolünü Rüştü Asyalı oynayarak adeta rol ile özdeşleşmiştir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, vidalı göz, ağaç, tığ.
Boy:	Keloğlan: 25 cm Cankız: 25 cm Eşek: 15 cm

4.1.12. Hacivat ile Karagöz

Karakterin Adı:	Hacivat ile Karagöz
Karakter Hakkında Bilgi:	<p>Karagöz ve Hacivat, taklide ve karşılıklı konuşmaya dayanan, iki boyutlu tasvirlerle bir perdede oynatılan gölge oyunudur. Karagöz oynaticısına “hayali” denir.</p> <p>Karagöz’ün saçı yoktur ve başına “ışkırlak” adı verilen şapka giyer. Okuma yazma bilmez, işleri rast gitmez. Kendisine söylenenleri yanlış anlar. İçi dışı bir olan, açık sözlü bir karakterdir.</p> <p>Hacivat, yukarı doğru kıvrık, sivri sakallı bir karakterdir. Eğitilmiş, kurnaz biridir. Konuşurken Arapça ve Farsça kelimeleri sık sık kullanır. Bu yüzden de Karagöz onun söylediklerini yanlış anlar.</p>
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz.
Boy:	25 cm

4.1.13. Mecnun

Karakterin Adı:	Mecnun
Karakter Hakkında Bilgi:	Anlatıya göre Mecnun'un asıl adı Kays'tır. Bir kabile reisinin oğlu olan Kays, Leyla isimli bir kıza aşıktır ama ona bir türlü kavuşamaz. Onun aşkından kendinden geçer, çöllere düşer, başına kuşlar yuva yapar...
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, vidalı göz, keçe, kumaş.
Boy:	25 cm

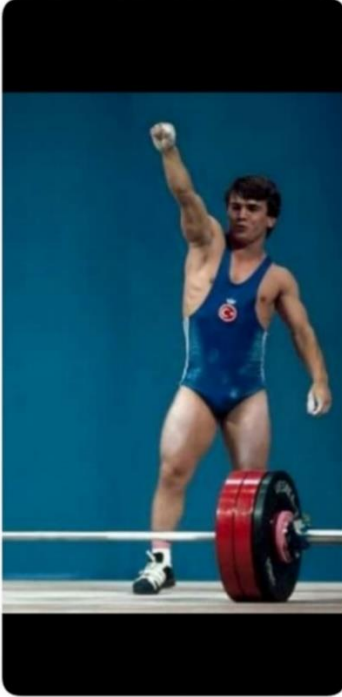
4.1.14. Meddah

Karakterin Adı:	Meddah
Karakter Hakkında Bilgi:	Meddah, başında şapkası, belinde kuşağı bir elinde mendili diğer elinde asasıyla izleyenlerin onu görebileceği bir yerde oturup onlara hikâyeler anlatan kişidir. Meddah hikâyede geçen karakterleri taklit eder. Mendil ve asa meddahın aksesuarları olmanın yanında bu taklitte de işe yararlar. Örneğin hikâyede kadın karakter varsa meddah mendilini başına örterek o kadını taklit eder...
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, vidalı göz, kürdan.
Boy	20 cm

4.1.15. Naim Süleymanoğlu

Karakterin Adı:	Naim Süleymanoğlu
Karakter Hakkında Bilgi:	“Cep Herkülü” diye bilinmektedir. 1967 yılında Bulgaristan’da doğmuş, haltere 10 yaşındayken başlamıştır. Halterde birçok başarı elde ettikten sonra Bulgaristan’da Türklere uygulanan baskılardan kurtulmak ve Türkiye adına müsabakalara katılmak için 1986’da Türkiye’ye iltica etmiş ve bu tarihten sonra müsabakalara Türkiye adına katılmıştır. 1988 Seul Olimpiyatlarında altı dünya, dokuz olimpiyat rekoru kırarak Türkiye’ye olimpiyatlar tarihinde güreş dışında ilk altın madalya kazandıran sporcu olmuştur. Kendi ağırlığının üç katından 10 kilogram fazla olan 190 kg’ı kaldırıp tarihe geçmiştir. 2017 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz, pul, kağıt.
Boy:	25 cm

4.1.16. Seyit Onbaşı

Karakterin Adı:	Seyit Onbaşı
Karakter Hakkında Bilgi:	Seyit Onbaşı 1889'da Balıkesir'in Havran ilçesine bağlı Çamlık Köyü'nde doğmuştur. Seyit, çocukluğundan beri gürbüz yapısı ile dikkat çekmiştir. Çanakkale cephesinde görevlendirilmiştir. Mecidiye tabyası 18 Mart 1915'te İngilizlerin Ocean zırhlısı tarafından bombalanırken Seyit Onbaşı gemilerin karaya iyice yaklaştığını, bataryadaki topların ise zarar gördüğünü fark etmiştir. Toplardan biri sağlamdır, ancak onu da mermi ağızına götüren vinç arızalanmıştır. Seyit Onbaşı 215 okkalık (yaklaşık 275 kg) mermiyi tek başına sırtlanıp namluya sürmüştür, onun namluya sürdüğü mermi Ocean zırhlısının dümenine isabet etmiş ve zırhlı ağır hasar almıştır.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz, keçe.
Boy:	35 cm

4.1.17. Kafkas Ekibi

Karakterin Adı:	Kafkas Ekibi
Karakter Hakkında Bilgi:	Kafkas oyunları Kars, Ardahan ve Iğdır çevresinde yaygın olarak oynanan oyunlardandır. Kadın ve erkeğin bir arada oynadığı oyunlarda giyim kuşamda siyah, kırmızı ve beyaz renkler ağırlıktadır. Kadınların saçları çoğunlukla uzun ve örgülüdür. Erkekler kafalarına çoğunlukla peruk takarlar.
Tasarım ve Yapım:	Nagihan Çetin
Kullanılan Malzemeler:	İp, elyaf, tel, vidalı göz, pul, kumaş.
Boy:	35 cm

SONUÇ

Türkiye’de folklorik bebeklere odaklanan bu çalışmanın temel savı folklorik bebek kavramının kendisine çizilen dar kalıpların dışında, çok daha geniş bir alanda kullanılabilir olduğudur. İnsanoğlunun taklit etme çabasının en somut göstergelerinden biri olan folklorik bebekler pek çok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de geniş bir yere sahiptir. Bu çalışmada folklorik bebek olarak isimlendirilen, yapıldıkları yer, yapım teknikleri, yapımlarında kullanılan malzemeler ve kendilerinden beklenen işlevler açılarından çeşitlilik gösteren; kimi zaman çocuk kimi zaman yetişkin için anlam ve işlevler üstlenen bu bebekler kültür taşıyıcısı ürünlerdir.

Çalışmanın birinci bölümü olan kavramsal çerçevede mevcut çalışmalar incelenerek bu çalışmalarda var olduğu düşünülen ve çalışmalarda dile getirilen sorunlar incelenmiş ve bu çalışmada neden folklorik bebek isminin tercih edildiği açıklanmıştır. Folklor kelimesi Türkçeye halk bilimi olarak çevrilirken halk biliminin çalışma alanı ise kültürdür. Folklorik bebeklerden kasıt kültürel özellikler taşıyan bebeklerdir. Bu kültürel özellik bir yöreye ait yapım tekniği de olabilir, bir malzeme de olabilir, bebekle anlatılan bir kültürel değer ya da özellik de olabilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde folklorik bebek çeşitlerine odaklanılmıştır. Burada incelenen çeşitlerden çok daha fazlasının var olduğunu kabul etmekle birlikte seçilen örneklerle üzerinden yapılışında kullanılan malzeme değişse de yapımında fabrikasyon bebekler kullanılsa da kültürel nitelik taşıyan tüm bebeklerin folklorik bebek olarak kabul edilmesi gerektiği çıkarımına varılmıştır. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de folklorik bebeklere coğrafi işaret tescili alınma hususunun geri planda kaldığı tespit edilmiş ve farklı çalışmalarla bunun gerekçelerinin incelenmesinin faydalı olacağı görülmüştür.

Üçüncü bölümde folklorik ya da oyuncak bebek ayırımına gidilmeden ve sadece Türkiye ile sınırlandırmadan folklorik bebeklerin işlevleri incelenmiştir. Görülmüştür ki bu bebekler büyüden kültür aktarımına aidiyet ve kimlikten ekonomiye pek çok işlev üstlenmektedir.

Dördüncü bölümde yazar tarafından yapılan uygulamalara yer verilmiştir. Bölümde folklorik bebeğin sadece yörelerin giyim kuşam ve süslenme özellikleri ile geleneksel meslekleri tanıtmaya yönelik ürünler olmaması gerektiği, bu bebeklerle sözlü kültür unsurlarının yanı sıra kültürün inanç/ inanış boyutunun da maddi kültür unsurlarına evrilebileceği düşüncesinden hareketle yapılan folklorik bebek tasarımları sunulmuştur. Böylelikle teorik çerçevede öne sürülen görüşler pratik ile de somutlaştırılmıştır.

Kaynaklar

Basılı Kaynaklar

Barthes, Roland (1990), *Çağdaş Söylenler*, (çev. Tahsin Yücel), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Baytop, Asuman- Gözler, Tekand (1971), “Türk Kitre Zamkının Menşei ve terkihi Hakkında”, İstanbul Eczacılık Fakültesi Mecmuası, 7/56, 56-65.

Begiç, H. Nurgül (2015), “Kadın Girişimciliğinde Alternatif Bir Üretim: Geleneksel Giysili Keles Yöresi Yapma Bebekleri”, *idil*, Cilt 4, Sayı 16, 107-124.

Begiç, Hacer Nurgül (2016), “Türk Kültüründe Geleneksel Bez Bebekler”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 18, 217-228.

Begiç, H. Nurgül (2021), *Geleneksel El Yapımı Anadolu Bebekleri*, *Cultere Academy*, Cilt 1, Sayı 1, 17-25.

Clark, Toby (2017), *Sanat ve Propaganda –Kitle Kültürü Çağında Politik İmge-*, Çev. Esin Hoşsucu, *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul.

Çağbayır, Yaşar (2007), *Ötüken Türkçe Sözlük (4)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Cassin, Barbara (2020). *Nostalji-İnsan Ne Zaman Evindedir?*, Çev. Seçil Kıvrak, *Kolektif Kitap*, İstanbul.

Çetin, Cemile. *Derleme*, 04.05.2022, Antalya.

Çetin, Nagihan (2018). *Kültür Aktarım Aracı Olarak Amigurumi: Japon, Rus Ve Türk Kültüründen Örneklerle*. *Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Çanakkale Bildiriler Kitabı*, 112-116.

Çetin, Nagihan (2022). *Efsanelerin Ekonomik Kaynağa Dönüştürülmesi: Şahmeran Örneği*, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 12, 18-29.

Dr. Snake (2012), Voodoo Büyüleri Kitabı, Çev. Işıl Özbek, h₂O Yayıncılık, İstanbul.

Emeksiz, Abdulkadir (1998), Türk Halk Kültüründe Üzerlik, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 28, 229-242.

Eyüboğlu, İsmet Zeki (1988), Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Gürçayır Teke, Selcan (2019), “Folklorik Bebeklerin Temsil Gücü: Elif Bebek Projesi Örneği”, Milli Folklor, Sayı 123, 134-149.

Güven, Filiz (2018), “Oyuncağın Endüstrileşmesi Sürecinde Kimlik ve Aidiyetin Sürdürülebilirlik Simgesi Olarak ‘Damal Bebeği’” IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı, 655-666.

Eltut Kalender, Nükhet (2016), Rus Kültüründe Matryoşka, Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi, 1,1, 93-102.

Kılıç Karatay, Semra (2019), Aksaray İlinde Yeni Bir El Sanatı “Yumurta Bebek Yapımı”, ISAS, Ankara, 30-40.

Niemann, Helmut (1991). Oyuncağın Gelişim Tarihi, çev. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, s61. Ankara Üniversitesi.

Özdemir, Melda (2003), Yapma Bebek Teknikleri, Turan Ofset, İstanbul.

Sakin, Neval (2016), “Türkiye’de Geleneksel Kıyafetlerin Yaşatılmasında ‘Folklorik Yapma Bebekler’”, Turkish Studies, Sayı 11, 177-202.

Seidenberg, Rhoda (2018), Souvenir Dolls and the Franco Regime”, Antique Doll Collector, January, 2018, 36-45.

Taşdemir, Dilek (2009), “Ankara İlinde Üretilmekte Olan Folklorik Bebeklerin Özellikleri ve Turizmdeki Yerinin

İncelenmesi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dekoratif Ürünler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Uyaniker, Nursel (2021), “Oyuncakların Sosyo-Kültürel İşlevleri. Eyüp Örneği”, O Piti Piti Karamela Sepeti Çocuk Folkloru Kitabı, Ed. Nursel Uyaniker- Berna Ayaz, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale.

Elektronik Kaynaklar

URL 1: Matruşka'nın Anlamı Nedir? Matruşka Bebek Nasıl Doğdu?, Hhhp://www.sechaber.com.tr/matruskanin-anlami-nedir-matruska-bebek-nasil-dogdu/ Erişim tarihi: 2.11.2018.

URL-2: waldorf 100, <https://egitimsanatidostlari.org-waldorf-100/>, Erişim tarihi: 15.04.2021.

URL-3: Tarhan Onur, “Oyun ve Oyun Malzemeleri”, <https://egitimsanatidostlari.org/oyun-ve-oyun-malzemeleri/>, Erişim tarihi: 15.04.2021.

URL-4: <https://www.meraklisiicin.com/blog/bir-baska-bez-bebek-tilda>, Erişim Tarihi: 4.5.2022.

URL-5:<https://gonullupsikolog.org/blog/orgu-ormenin-faydalari>, Erişim tarihi: 4.5.2022.

URL-6: “Japon Kokeshi Bebekleri ve Yapımı”, <http://japonsinemasi.com/japon-kokeshi-bebekleriveyapimi/>, Erişim: 02.11.2018.

URL-7: “Ustasının Dilinden Belgesel Bebekler”, <https://www.kuveytturkoznel.com.tr/hizmetlerimiz/kultursanat-hizmetleri/sanatlar/ustasinindilindenbelgeselbebekler.3122.aspx>, Erişim tarihi: 15.04.2021.

URL-8: <http://lugatim.com/s/metal>, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

URL-9: Resmi Gazete,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161004-24.htm>, Erişim Tarihi: 07.07.2021.

URL-10: <https://ci.turkpatent.gov.tr/sayfa/co%C4%99-Frafi%C5%99Faret-nedir>, Erişim Tarihi: 15.08.2023.

URL-11: <https://ci.turkpatent.gov.tr/sayfa/co%C4%99-Frafi%C5%99Faret-nedir>, Erişim Tarihi: 15.08.2023.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1: Arzu Özer, Üzerlik Teyze,

<https://www.instagram.com/p/CVcbQVdrw7z/>, Erişim Tarihi: 07.06.2022.

Görsel 2: Nagihan Çetin, Şahmeran,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMml2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 3: Nagihan Çetin, Dede Korkut,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMml2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 4: Nagihan Çetin, Şaman,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMml2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 5: Keles Bebekleri,

<https://keleshem.meb.k12.tr/tema/dosyadetay.php?KATEGORI=2195095&git=1#gallery-22>, Erişim Tarihi: 07.06.2022.

Görsel 6: Ağaç Bebek,

<https://www.hepsiburada.com/piramigo4adetminiahspdollho-use-aile-bebek-oyuncak-seti-ve-sevimlitavsanpm-HB00000-HH9O6>, Erişim Tarihi: 07.06.2022.

Görsel 7: Matruşka,

<https://www.matruska.biz/product/umdd/>, Erişim Tarihi: 11.04.2021.

Görsel 8: Alçı Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 9: Bez Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 10: Bez Bebek Dikimi,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 11: Bez Bebekler,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 12: Çorap Bebek,

https://www.youtube.com/watch?v=E_DfnMJe-bw, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 13: Waldorf Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 14: Tilda Bebek,

<https://www.ozlemkeskin.com/kategori/tilda-bebekler/>, Erişim Tarihi: 13.07.2021.

Görsel 15: Çamur Bebek,

<https://www.haberercis.com.tr/ercis/ercislicocuklarevicindeki-oyuncaklarla-degil-disaridaki-h307002.html>, Erişim Tarihi: 13.07.2021.

Görsel 16: Hamur Bebek,

Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi Hamur Bebek, Ankara 2011.

Görsel 17: Yumurta Bebek,

Kılıç Karatay, Semra (2019), Aksaray İlinde Yeni Bir El Sanatı “Yumurta Bebek Yapımı”, ISAS, Ankara, 30-40.

Görsel 18: Örgü Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 19: Kâğıt Bebek,

<http://madenicesaret.blogspot.com/2015/04/kagittanbebekler.html>, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 20: Şebnem Bebek,

<https://zebramo.com/products/sebnem-bebek-nostalji-serisi-bebek-nostalji-serisi-bebek-nostalji-serisi-342876159>, Erişim Tarihi: 08.05.2022.

Görsel 21: Keçe Bebek,

https://www.ciceksepeti.com/annecocukkecebebek_kc3472214, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 22: Keçe Bebek

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 23: Kitre Bebek Sanatçısı/Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi Kurucusu Göbel Sibel Gür ile Nagihan Çetin, 30 Temmuz 2018, İstanbul.

Görsel 24: Kitre Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 25: Mısır Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 26: Barbie Bebek,

<https://shopping.mattel.com/tr-tr/products/koleksiyona-uygun-barbie-filmi-bebegi-potikare-desenli-pembe-elbise-giyen-margot-robby-barbie-rolunde-hpj96-tr-tr>, Erişim Tarihi: 11.08.2023.

Görsel 27: Porselen Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 28: Porselen Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 29: Su Kabağı Bebek,

<https://www.milliyet.com.tr/yemel-haberler/aydin/su-kabagi-boyama-hobisini-pandemi-surecinde-kaz-6535938>, Erişim Tarihi: 12.11. 2022.

Görsel 30: Taş Bebek,

<https://www.altinellerimiz.com/tas-bebek-koylu-kadini>, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 31: El Yapımı Folklorik Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 32: Fabrikasyon Folklorik Bebek,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 33: Keles Bebekleri,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 34: Fidan Atmaca ve kendi giyim kuşamından esinlenerek yaptığı Damal Bebeği,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 35: Damal Bebekleri,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 36: Fidan Atmaca ile Nagihan Çetin, 2012, Ankara.

Görsel 37: Nüzhetiye/Döşeme Bebeği

<http://dilekpercin.blogspot.com/2018/06/dosemebebeginuzhet-ye-koyu.html>, Erişim Tarihi: 07.06.2022.

Görsel 38: Soğanlı Bez Bebeği,

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 39: Yenihan Bebekleri,

<https://ci.turkpatent.gov.tr/cogرافي-isaretler/detay/38504>, Erişim Tarihi: 17.08.2023.

Görsel 40: Kırk Yalan Memiş,

http://birsinefilingunlugu.blogspot.com/2016/08/korkufaktoru-bizde-korku-filmine_21.html (Erişim: 21.02.2023)

Görsel 41:

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 43: Sümeyye Boyacı,

<https://www.abdpost.com/kollarim-yokdiyensumeyye-barbie-modeli-oldu/27410/>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.

Görsel 44:

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkYzg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 45:

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.

Görsel 46:

https://instagram.com/benceoyuncaklar?utm_source=qr&igshid=NGExMmI2YTkyZg%3D%3D, Erişim Tarihi: 11.08.2022.